

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

«ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ У
ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД»

Студент 2 курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування» освітньо-
професійної програми «Місьцеве
самоврядування»

Прокопчук Микола Миколайович

Науковий керівник

к.е.н., доц. Гринчук Наталія Михайлівна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі немає
запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студент _____

(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
регіональної політики від « 17 » 2023 2023 р., протокол № 18 .

Завідувач кафедри регіональної політики, доктор наук з державного
управління, професор

Колтун Вікторія Семенівна

_____
(підпис)

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Прокончук М.М. Формування політики місцевого економічного розвитку у повоєнний період. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Зміст анотації. Розглянуто основи формування політики місцевого економічного розвитку. Проаналізовано передумови розвитку міста Києва, досліджено умови для ведення бізнесу, виявлено проблеми довоєнного та виклики воєнного періоду. Обґрунтовано необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення стимулювання місцевого економічного розвитку у повоєнний період; розглянуто можливості адаптації політики місцевого економічного розвитку зарубіжних після воєн; аргументовано чинники подальшого розвитку української столиці.

Ключові слова: політика, місцевий розвиток, місцевий економічний розвиток, цілі, пріоритети, нормативно-правове забезпечення, зарубіжний досвід.

ANNOTATION

Prokopchuk M.M. Formation of local economic development policy in the post-war period – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 “Public Management and Administration”, specialty: 281 “Public Management and Administration”. – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras

Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

Contents of annotation. The basics of local economic development policy formation are considered. The prerequisites for the development of the city of Kyiv were analyzed, the conditions for conducting business were investigated, the problems of the pre-war period and the challenges of the war period were identified. The need to improve the regulatory and legal support for stimulating local economic development in the post-war period is substantiated; the possibilities of adapting the policy of local economic development to foreign ones after the wars are considered; the factors of further development of the Ukrainian capital are argued.

Keywords: policy, local development, local economic development, goals, priorities, regulatory and legal support, foreign experience.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Гринчук Н., Прокопчук М. Місцева економічна політика і конкурентоспроможність. *Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти*: мат-ли III міжнародної науково-практичної конференції, 01-02 листопада 2023 р. Миколаїв : Миколаївський національний аграрний університет, Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2023. (у друці).

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	9
1.1. Сутнісні ознаки місцевого економічного розвитку.....	9
1.2. Засади формування політики місцевого економічного розвитку	12
1.3. Визначення цілей місцевої економічної політики.....	20
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТА КИЄВА.....	27
2.1. Основні передумови розвитку міста Києва перед війною.....	27
2.2. Умови для ведення бізнесу у місті Києві	32
2.3. Проблеми довоєнного та виклики воєнного періоду	41
РОЗДІЛ 3 ПОЛІТИКА СТИМУЛЮВАННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	48
3.1. Удосконалення нормативно-правового забезпечення	48
3.2. Можливості адаптації політики місцевого економічного розвитку зарубіжних країн у повоєнний період.....	53
3.3. Пріоритети у політиці місцевого економічного розвитку Києва.....	59
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми. Місцевий економічний розвиток є важливим, оскільки впливає на ефективність національної економіки, а в умовах зростання глобальної конкуренції, мобільності населення, технічного прогресу збільшувати чи зменшувати регіональні диспропорції.

Ефективна політика місцевого економічного розвитку на основі оцінки наявних місцевих економічних ресурсів (активів) і конкурентних переваг може зменшити нерівність між територіями; збільшити кількість робочих місць, підприємств, інвестицій у громадах; поліпшити комунікацію з інвесторами та забудовниками; забезпечити послідовність і впевненість у розробці і реалізації місцевої стратегії.

Але успіх місцевого економічного розвитку залежить від низки нормативних умов, інституційного потенціалу, фаховості розробників політики. Голови громад, виборні та призначені державні службовці, посадовці, які очолюють різні місцеві інституції та громадські організації, бізнес можуть впливати на результати державної, регіональної, місцевої економічної політики та спільних місцевих ініціатив, що особливо важливо буде у повоєнний період задля відновлення і розвитку України.

В академічному середовищі можна зустріти низку наукових досліджень, що присвячені політиці місцевого економічного розвитку. Різні аспекти політики місцевого економічного розвитку висвітлені в працях вітчизняних та зарубіжних науковців та фахівців, зокрема Е. Блейклі [5], В. Бабаєва [1-2], Н.Балдич, Н.Гринчук [3,15], Я.Варда, В.Клосовські [8], Г. Васильченко [9], М.Волосюк [11], В.Воробей [12], Дейлі Германа [14], В.Мамонової [32], В.Пархоменка [41-42], М.Лендъел та Б.Винницького [46], Г.Райта [56], Свибурга Гвена [60]. Вагомий внесок у дослідження цієї наукової проблеми зробили відомі українські вчені: С.Біла [64], В.Вакуленко [7], О.Берданова [4], А.Ткачук [67], Ю.Шаров [72] та інші. Проте універсальних підходів до формування політики місцевого

економічного розвитку ще не вироблено. Це викликає суперечки та дискусії, навіть призводить до неоднозначного трактування окремих понять, необхідності їх уточнення, як і визначення цілей, пріоритетів, складових такої політики. В умовах воєнного стану в Україні та в період повоєнного відновлення питання політики місцевого економічного розвитку залишаються відкритими, що обумовлює подальші наукові пошуки у цьому напрямку та обґрунтування рекомендацій щодо можливості адаптації зарубіжного досвіду.

Недостатня розробленість цих питань, нові умови обумовлені війною, складність та багатогранність проблем повоєнного розвитку, необхідність розробки практичних рекомендацій щодо політики місцевого економічного розвитку у м.Києві зумовила вибір теми магістерської роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є дослідження теоретико-методологічних положень і вироблення практичних рекомендацій щодо обґрунтування політики місцевого економічного розвитку у повоєнний період.

Для реалізації поставленої мети передбачалось вирішити наступні завдання:

- розглянути сутнісні ознаки місцевого економічного розвитку з точки зору публічного управління та адміністрування;

- з'ясувати засади формування політики місцевого економічного розвитку та визначення цілей місцевої економічної політики з точки зору ієрархічного підходу;

- проаналізувати основні передумови розвитку міста Києва перед війною, дослідити умови для ведення бізнесу, виявити проблеми довоєнного та виклики воєнного періоду;

- обґрунтувати необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення стимулювання місцевого економічного розвитку у повоєнний період;

- розглянути можливості адаптації політики місцевого економічного

розвитку зарубіжних країн (Японії, Південної Кореї, Грузії) після воєн;

- аргументувати пріоритети у політиці місцевого економічного розвитку та чинники подальшого розвитку м.Києва.

Об'єктом дослідження є місцевий економічний розвиток.

Предметом дослідження формування політики місцевого економічного розвитку у повоєнний період.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення теорій публічного управління та місцевого самоврядування, а також наукові публікації українських і зарубіжних вчених з питань планування та управління соціально-економічним розвитком територій. Для досягнення поставленої мети було використано наукові методи дослідження такі як системно-аналітичний метод, на базі якого зроблено узагальнення наукової думки провідних українських і зарубіжних вчених та фахівців, які стосувалися питань політики місцевого економічного розвитку.

В розділі 2 роботи для проведення аналізу стану та тенденцій розвитку м.Києва застосовувались методи порівняння, статистичного аналізу, зокрема, для вивчення динаміки, структури і показників розвитку міста; проблемно-орієнтовний – для визначення проблем місцевого економічного розвитку та наукового обґрунтування викликів та пропозицій щодо повоєнного відновлення і розвитку.

Інформаційною базою дослідження були нормативні та законодавчі акти з питань місцевого економічного розвитку, документи Міністерства економіки України, аналітичні та статистичні матеріали Головного управління статистики у м.Києві, що стосуються соціально-економічного розвитку столиці та інших територій.

Новизна отриманих результатів полягає в тому, що: дістали подальшого розвитку питання з'ясування сутності понять «місцевий економічний розвиток», «політика місцевого економічного розвитку», проаналізовано цілі, пріоритети місцевого економічного розвитку з використанням узагальнення зарубіжного

досвіду, розроблено пропозиції щодо політики місцевого економічного розвитку Києва.

Практичне значення отриманих результатів. Рекомендації і пропозиції, сформульовані на підставі проведеного аналізу тенденцій та чинників розвитку м.Києва, власного досвіду, можуть застосовуватись державними та місцевими органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування при розробці стратегій і програм відновлення економіки і розвитку інших міст і регіонів в Україні.

За темою кваліфікаційної магістерської роботи підготовлено тези на III міжнародну науково-практичну конференцію «Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти» (01-02 листопада 2023 р., Миколаїв).

Структура й обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 78 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ

МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Сутнісні ознаки місцевого економічного розвитку

Для того щоби виокремити сутнісні ознаки місцевого економічного розвитку необхідно зрозуміти етимологію поняття, еволюцію його розвитку, підходи і складові. Поняття «розвиток», «економічний розвиток», «місцевий економічний розвиток» пов'язані між собою тим, що відбувається динамічна трансформація стану, удосконалення його на основі використання різноманітних ресурсів і можливостей. Як пише Едвард Блейклі, класик американської школи місцевого планування та розвитку: «Економічний розвиток – це процес створення добробуту через мобілізацію людських, фінансових, капітальних, фізичних та природних ресурсів для генерування придатних для ринку товарів та послуг» [5]. Територія має розвиватися, покращуватися мають і економічні показники, і соціальні та екологічні.

Тобто, під «розвитком» розуміються зміни матеріального, нематеріального та духовного, нарешті екологічного середовища на відповідній території, які мають позитивну динаміку у визначених періодах часу. У контексті парадигми сталого розвитку, яка популярна у XXI столітті, тобто «життєздатного розвитку», розуміння всебічно збалансованого розвитку не дозволяє ігнорувати екологічну небезпеку від екстенсивного чи інтенсивного розвитку економіки.

Дейлі Герман у монографії «Поza зростанням: економічна теорія сталого розвитку» визначає термін «сталий розвиток» як: «означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), а також окремо взятих країн нашої планети за науково обґрунтованими планами (методами системного підходу), коли в процесі неухильного інноваційного інтенсивного (а не екстенсивного) економічного

розвитку країн одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення, у тому числі за етнічними, расовими чи статевими ознаками. Сталий розвиток - це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їхні результати та вибрати найбільш оптимальний» [14].

Розуміння розвитку, особливо його збалансованості, полягає у ефективній комбінації умов на території - виробничої, комунальної та соціальної інфраструктури, природних й трудових ресурсів, управлінських структур. Окрім цього необхідне максимальне залучення інтелекту, ентузіазму, енергії та інших можливостей членів територіальних громад.

Слід звернути увагу на існування «класичних» визначень терміну «економічний розвиток» (незалежно від рівня його розгляду на центральному чи місцевому рівні), в основі яких – традиційні економічні категорії та розуміння «розвитку» - валовий регіональний продукт, рівень зайнятості, рівень доходів тощо. Вони є «традиційними» для більшості науковців і практиків. Інші вчені опираються на зарубіжний досвід і досліджують кращі практики місцевого економічного розвитку, виокремлюючи спільні риси чи підходи.

Так, ще 20 років тому Світовим Банком було опубліковано посібник «Місцевий економічний розвиток» у якому розглянуто основні дефініції та проведено порівняння кращих практик. 2006 року опублікована багатомовна скорочена версія посібника «Короткий довідник з місцевого економічного розвитку» - LED Quick Reference Guide.

У вступі її першого розділу наведено таке визначення:

«Місцевий економічний розвиток - це процес, в рамках якого публічний, економічний та неурядовий сектори співпрацюють між собою з метою створення кращих умов для економічного росту та створення нових місць праці. Його

метою є покращення якості життя усіх» [38].

Там же відзначено: «чотири суттєві аспекти місцевого економічного розвитку:

- довготривалою метою місцевого економічного розвитку є зростання стандартів життя у місцевій спільноті її усіх членів;
- безпосередніми цілями місцевого економічного розвитку є місцеве економічне зростання та створення робочих місць;
- завданням місцевого економічного розвитку є не управління підприємством чи працевлаштування людей через вказівку посадових осіб місцевого самоврядування, а створення органами самоврядування умов для підприємницької діяльності та створення робочих місць за допомогою приватного бізнесу;
- трисекторний характер самого процесу місцевого економічного розвитку. Цей процес не здійснює ефективно ні сама місцева влада, ні сам бізнес, ні сам неурядовий рух; це варто робити всім разом» [38].

Різні визначення поняття «місцевий економічний розвиток», вірніше аспекти його, підкреслюються представниками публічного управління та адміністрування, економічної географії, територіальної економіки, урбаністики, соціології, урбоекології тощо.

З точки зору публічного управління та адміністрування слід підкреслити такі характеристики місцевого економічного розвитку:

- це процес у якому задіяні різні суб'єкти (влада, бізнес, громада) та зацікавлені сторони;
- процес, який відбувається у громаді, районі чи регіоні, тобто у територіальних підсистемах;
- співпраця в основі якої лежать якісні та / чи кількісні поліпшення та зростання економічного добробуту;
- підхід «знизу-вгору», коли рішення з місцевих питань приймається на найнижчому рівні, а вони можуть бути вирішені,

- механізми стимулювання.

Місцевий економічний розвиток тому і визначають як процес зміцнення спроможностей громади, економічного зростання, збільшення добробуту, створення робочих місць, залучення інвестицій та підвищення рівня і якості життя всіх жителів на основі стратегічного партнерства влади, бізнесу, неурядового сектору та інших важливих суб'єктів (стейкхолдерів) громади [38].

За визначенням інших вчених, «місцевий економічний розвиток ґрунтується на тому переконанні, що добробут в громадах забезпечується сектором приватного бізнесу. Ключову ж роль у створенні сприятливого середовища для успішного бізнесу відіграють органи місцевого самоврядування» [44].

Економічний розвиток та відновлення економіки на деокупованих територіях України має об'єднати місцеву владу, бізнес і жителів. Конкуренцію серед громад щодо створення більш зручного для бізнесу середовища ніхто не відміняв, тому турбота має бути про інфраструктуру та послуги якомога вищої якості за якомога нижчими цінами для підприємств, що зможе забезпечити збереження і розвиток існуючого бізнесу, стимулювати створення нових робочих місць і залучення інвестицій для реалізації нових проектів.

Наявність якісних послуг (насамперед, адміністративних) та інфраструктури робить можливим підприємствам не тільки знижувати ціни на свою продукцію, що сприяє збільшенню обсягів їх продажу, а й створювати робочі місця, а відтак забезпечувати податкові надходження до бюджетів різних рівнів.

1.2. Засади формування політики місцевого економічного розвитку

Для багатьох країн, і Україна не виняток, характерна наявність декількох територіальних рівнів влади, у т.ч. й місцевого самоврядування, що знаходяться

в різних відносинах з державною владою. У країнах з високим ступенем централізації управління роль місцевого самоврядування мала і основні функції зосереджені у центральних органів або їх агентств на місцях. Розподіл функцій між центральними органами і їх місцевими агентствами характеризує ступінь концентрації державного управління. Проте, за всіх обставин існування відособлених територіальних підсистем суспільства (населених пунктів, регіонів та ін.) вимагає наявності механізму функціонування цих підсистем.

Базові риси такого механізму визначають і характер, і саму можливість існування місцевої економічної політики. Тому перш за все спробуємо в найзагальніших рисах охарактеризувати механізм функціонування територіальних підсистем і процес еволюції цього механізму.

Під механізмом функціонування територіальних підсистем суспільства розуміється комплекс відносин, що склався і зафіксований законами або звичаями даного суспільства, з приводу організації життєдіяльності і розвитку адміністративно-територіальних утворень і їх систем. Це цілісна сукупність засобів і способів організації виробництва і життєдіяльності на місцевому рівні, що включає блоки прийняття рішень з питань місцевого значення, формування і витрачання місцевих фінансових ресурсів, місцевого господарського регулювання тощо. На нашу думку, функціонування територіальної підсистеми суспільства (міста, району, регіону) може бути забезпечено за наявності наступних основних складових частин єдиного механізму:

механізму (процедури) ухвалення рішень з питань місцевого характеру, тобто тих, що зачіпають інтереси місцевого населення;

механізму відносин власності з приводу територіальних ресурсів і об'єктів інфраструктури;

механізму формування фінансових ресурсів для вирішення питань місцевого значення;

механізму регулювання соціально-економічних процесів на території і взаємодії місцевої влади з підприємцями.

Названі блоки в єдності утворюють необхідний каркас, без якого жодна територіальна підсистема не може існувати і розвиватися. Кожний з блоків може реалізовуватися в самих різних формах на різних етапах розвитку суспільства і при різних обставинах. Залежно від переважання тих або інших форм можна говорити про різні типи механізму функціонування територіальних підсистем, зокрема про ступінь розвиненості і повноти місцевого самоврядування. У політичному вимірі ці типи механізму можуть характеризуватися як демократичні або авторитарні, централізовані або сепаратистські, в економічному - як ринкові або адміністративно-командні. Розглянемо можливий діапазон форм реалізації блоків механізму функціонування територіальних підсистем.

Перший блок - блок ухвалення рішень, політичний блок. Для його характеристики важливо зафіксувати які сили і яким чином приймають рішення з місцевих питань, ззовні або зсередини місцевої громади приймається рішення. Механізм ухвалення рішень з питань місцевого характеру може бути жорстко авторитарним і нав'язаним ззовні, або демократичним і заснованим на виявленні місцевих інтересів. Прикладом першого роду служить окупаційне командування, яке віддає накази не зважаючи на місцеве населення. На іншому полюсі - розвинена процедура формування місцевих органів самоврядування і демократичного обговорення громадянами всіх значимих питань громадського життя, причому в крайній формі – «сепаратистській», і без врахування думки зовнішніх підсистем (наприклад, центральної влади). М'якшими варіантами механізму «окупаційного» типу є всі види намісництва, губернаторства, тобто системи більш менш жорсткого нав'язування рішень, правил і норм, що вироблені поза даною соціально-територіальною спільнотою і привносяться за допомогою органів центральної влади на місцях. Механізм «сепаратистського» типу також реально існує в м'яких формах, що допускають не тільки виявлення інтересів місцевого населення, але і врахування більш загальних інтересів, виражених, наприклад, в регіональних або федеральних законах.

Другий і третій блоки створюють базу для діяльності і реалізації рішень. Можливі варіації механізму відносин власності на територіальні ресурси і інфраструктуру широкі. З одного боку, ці ресурси і інфраструктура можуть бути тотально одержавлені і знаходитися у розпорядженні тих або інших органів державного управління. З іншого боку, теоретично можливо, що всі вони знаходяться в приватній власності і ні органи державного управління, ні органи місцевого самоврядування не є їх власниками. Останній випадок, звичайно, гіпотетичний. Реально органи самоврядування є співвласниками або власниками значної частини інженерної і соціально-побутової інфраструктури. Проте міра їх співволодіння, як і частка муніципальної власності в різних галузях інфраструктури, може бути дуже різною.

Що стосується діапазону змін в механізмі формування місцевих фінансових ресурсів, то тут полюсами будуть: а) відсутність місцевого бюджету як такого і б) місцевий бюджет, що формується повністю за рахунок місцевих джерел і фінансує всі бюджетні витрати на даній території. Проміжні варіанти: місцевий бюджет, що формується як поєднання в різних пропорціях дотацій і власних джерел. При цьому важливий і характер зовнішніх дотацій, співвідношення між загальними субсидіями і цільовими субвенціями. Кількісною мірою для даного блоку може бути пропорція доходних джерел бюджету - часток державних податків, субсидій, субвенцій і місцевих податків.

Для характеристики стану четвертого блоку - механізму регулювання соціально-економічних процесів на території і взаємодії з підприємцями, доцільно ввести два параметри - перший, що характеризує обсяг регулювання, другий - методи регулювання. Обсяг регульованих процесів може варіювати від повного втручання у все і вся, включаючи особисте життя громадян, до повної відмови від регулювання. Найважливішою характеристикою є ступінь залучення органів територіального управління в господарську діяльність підприємств і підприємців. У одній ситуації, коли і підприємства всі державні і органи управління теж державні, підприємства не захищені від дріб'язкової опіки і

диктату. У іншій ситуації всяке пряме втручання влади виключається або обмежується строго окресленим вузьким колом умов (наприклад, екологічна безпека). Проте крім обсягу регулювання важливо характеризувати і методи регулювання - тут параметром буде ступінь переважання прямих, командно-адміністративних або непрямих, індикативних методів. Прикладами крайніх форм можуть служити, з одного боку, наказ, здійснюваний під загрозою насильства, з іншого боку, обговорення, що ні до чого і нікого не зобов'язує і опис можливих сценаріїв суспільного розвитку на даній території, що служить матеріалом для прийняття самостійних рішень кожним суб'єктом.

Представляється, що подібна структуризація механізму функціонування територіальних підсистем задає певну систему координат, що дозволяє охарактеризувати той або інший механізм, прослідкувати його еволюцію, відзначаючи зміни параметрів за запропонованими шкалами. Характеристика при цьому виявляється багатовимірною оскільки рух за різними шкалами не синхронізований. Наприклад, бюджет може формуватися повністю за рахунок дотацій з центру, а прийняття рішень про його витрачання може здійснюватися повноправним органом місцевого самоврядування.

У числі характеристик і параметрів, що враховуються повинні бути:

співвідношення державної влади і місцевого самоврядування (підпорядкування, партнерство, незалежність, контроль апріорі або апостеріорі тощо);

розділення функцій уряду, його органів на місцях і органів місцевого самоврядування;

методи формування бюджету;

повнота прав з регулювання господарської діяльності на території шляхом встановлення податків, платежів чи надання податкових пільг;

форми стягування платежів за територіальні ресурси;

поєднання платних і безкоштовних (дотуючих) соціальних благ;

пропорція приватної, комунальної і державної власності в місцевому

господарстві і ін.

Кожному поєднанню параметрів, у принципі, може відповідати певний тип або підтип механізму функціонування територіальних підсистем суспільства.

Жорстко ієрархічний, централізований державний адміністративний механізм управління територіальними підсистемами довів свою неефективність у вирішенні соціальних, екологічних, економічних проблем. Реформа децентралізації в нашій країні проявилася і в стрімкій зміні механізму функціонування територіальних підсистем.

Згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні»: «місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади ... самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [49].

Якщо ж говорити про місцеве самоврядування як тип механізмів функціонування територіальних підсистем суспільства, то можна сказати, що місцеве самоврядування - один з основних типів механізму функціонування територіальних підсистем суспільства, що характеризується наявністю місцевого органу самоврядування, що володіє законним правом регулювати і управляти значною частиною суспільних справ під власну відповідальність на користь населення. Місцеве самоврядування припускає наявність: а) місцевого органу представницької влади, б) місцевого бюджету, в) комунальної власності, г) можливостей господарського регулювання”.

Основні орієнтири розвитку місцевого самоврядування в Україні відповідають принципам, зафіксованим в «Європейській хартії про місцеве самоврядування», прийнятій Радою Європи в 1985 році [22]. Ключові моменти Хартії такі:

законодавство країни повинно визнавати принцип місцевого самоврядування - тобто право і здатність місцевих органів самоврядування управляти значною частиною суспільних справ в рамках закону, під власну

відповідальність і на користь населення;

право місцевого самоврядування здійснюється радами або асамблеями, що складаються з членів, вибраних вільним, таємним, рівноправним, прямим і загальним голосуванням, які мають право розпоряджатися підзвітними їм виконавчими органами;

використання громадських обов'язків покладається, головним чином, на органи влади, найбільш близькі до громадян;

з місцевими органами самоврядування з усіх питань, що їх безпосередньо стосуються, повинні проводитися консультації в процесі планування і ухвалення рішень;

місцеві органи самоврядування повинні бути в змозі самі визначати внутрішні адміністративні структури;

статус виборних працівників місцевого самоврядування повинен забезпечувати безперешкодне виконання ними своїх обов'язків;

місцеві органи самоврядування мають право розпоряджатися в рамках державної економічної політики достатніми власними ресурсами;

фінансові ресурси місцевих органів самоврядування повинні бути пропорційні повноваженням, передбаченим Конституцією і законом;

принаймні частина фінансових ресурсів повинна утворюватися з місцевих платежів і податків, рівень яких встановлюється самостійно;

захист найбільш слабких у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування вимагає створення процедури фінансового перерозподілу, але такі процедури не повинні обмежувати свободу вибору органів у області їх повноважень;

з метою фінансування інвестиційних витрат місцеві органи самоврядування повинні мати доступ до державного ринку капіталів.

Треба сказати, що механізм функціонування територіальних підсистем постійно змінюється, причому тенденції в різних країнах і у різний час не завжди співпадають. Так, у Франції реформа децентралізації почалася тільки в 1982 році,

а Великобританія дотепер не підписала Європейську хартію і відрізняється високим ступенем централізації в питаннях фінансування місцевої влади, хоч і є батьківщиною англо-саксонської моделі місцевого самоврядування на базі незалежних від держави корпорацій - рад.

Так або інакше, в сучасних реаліях взаємодіють процеси деконцентрації державної влади, тобто розподілу повноважень держави між ієрархічними ланками самого державного апарату, між центральною владою і їх агентами на місцях, і децентралізації, тобто передачі державних функцій органам місцевого самоврядування. Причому, не виключені періоди, коли на зміну деконцентрації і децентралізації приходять процеси концентрації і централізації. Пошук оптимального балансу, найбільш раціонального варіанту тут нескінченний. Тому вкрай важливо передбачати вбудовані механізми легітимної самонастройки, зміни механізму функціонування територіальних підсистем суспільства.

Для сучасної України актуальним зараз є досягнення орієнтирів, заданих «Європейською хартією про місцеве самоврядування». Це багаторічне завдання, головні кроки до вирішення якого вже зроблені. Законом «Про місцеве самоврядування» визначений широкий перелік питань місцевого значення, що є предметом відання місцевого самоврядування [49]:

- 1) комплексний соціально-економічний розвиток регіонів і населених пунктів;
- 2) володіння, користування і розпорядження комунальною власністю;
- 3) місцеві фінанси, формування, затвердження і виконання місцевого бюджету, встановлення місцевих податків і зборів, вирішення інших фінансових питань місцевого значення;
- 4) утримання і використання місцевого житлового фонду і нежилых приміщень;
- 5) організація, утримання і розвиток установ дошкільної, основної і професійної освіти;
- 6) регулювання планування і забудови територій;

- 7) створення умов для житлового і соціально-культурного будівництва;
- 8) контроль за використанням земель;
- 9) організація, утримання і розвиток місцевих енерго-, газо-, тепло-, і водопостачання і каналізації та ряд інших.

Розвиток системи місцевого самоврядування, створення нових, гнучкіших механізмів і принципів взаємодії центрального, регіонального і місцевого рівнів управління повинно стимулювати прояв ініціативи на місцях, такої необхідної для відновлення, нарощування процесів саморозвитку територій, реалізації самостійно обраних пріоритетів і рішень.

Змінюється роль виконавчого органу місцевої ради як суб'єкта регулювання економіки. Її головними функціями стають прогнозування, стратегічне планування і партнерство у діяльності суб'єктів господарювання. І лише за наявності надійного економічного механізму, адекватного цілям і завданням територіального розвитку, місцеві органи влади можуть стати справжніми господарями на своїй території і будуть в змозі впливати на весь хід процесу відновлення.

На нашу думку, основні тенденції – децентралізації і демократизації передбачають корінну зміну принципів участі і вирішальним чином визначають проблематику місцевої економічної політики в Україні.

1.3. Визначення цілей місцевої економічної політики

Економічна політика здійснюється на всіх рівнях територіальної ієрархії - центральному, регіональному, місцевому. На кожному рівні виробляються свої цілі, застосовуються специфічні для даного рівня інструменти, діють окремі суб'єкти економічної політики. При цьому постійно актуальним залишається питання про розподіл компетенцій: на якому саме рівні влади повинні здійснюватися функції регулювання економіки, що слід здійснювати на рівні

центрального уряду, а що на місцях, в рамках місцевого самоврядування.

На низовому рівні накладаються одна на одну центральна економічна політика (включаючи її регіональний розріз), економічна політика регіональних органів влади (включаючи її територіальний розріз), місцева економічна політика місцевої влади. У країнах Європейського Союзу до цього може додаватися і регіональна політика ЄС. Таким чином, на діяльності певного підприємства або реалізації конкретного локального проекту позначатимуться всі ці економічні політики.

Так, проблеми відтворення навколишнього середовища, умов життєдіяльності людей, їх способу життя відносяться перш за все до місцевих проблем, відображають специфіку кожної території. Саме вони і повинні розв'язуватися місцевими органами влади в рамках місцевої економічної політики, що розробляється громадськими рухами і владними структурами, обговорюється і затверджується представницькими органами місцевого рівня.

В сучасних умовах для місцевої влади відкриваються можливості проведення самостійної економічної політики, направленої на підтримку місцевої економіки і залучення нових інвестицій.

Місцеву економічну політику можна розглядати як комплекс заходів регулюючої дії на економіку, що здійснюється на користь місцевого населення органами місцевої влади або при їх участі в рамках певної концепції, направленої на розширення економічного потенціалу території і підвищення ефективності його використання, посилення конкурентоспроможності місцевих підприємств за допомогою створення кращих загальних умов виробництва та сприятливого бізнес-клімату.

Таким чином, місцева економічна політика, розглядається як загальна категорія. Можна вважати місцеву економічну політику формою регулювання місцевої економіки з боку місцевої влади. Місцеву економічну політику відрізняють від інших форм впливу на економіку, таких, наприклад, як соціально-економічне планування території.

Визначальними ознаками місцевої економічної політики є:

суб'єкт місцевої економічної політики - місцеві органи влади, що володіють необхідною самостійністю у формуванні і реалізації місцевої економічної політики. Як правило, таку самостійність мають тільки органи місцевого самоврядування. Органи місцевого управління, що входять в ієрархічну вертикаль, за певних умов деконцентрації і делегування повноважень так само можуть бути суб'єктами місцевої економічної політики;

об'єкт місцевої економічної політики - змішана економіка з переважанням приватної і часткою комунальної власності;

орієнтація місцевої економічної політики на інтереси громади, при врахуванні інтересів регіону і країни в цілому;

наявність механізмів залучення в розробку і реалізацію місцевої економічної політики широкого кола зацікавлених господарських і політичних структур, що діють на цій території.

Місцева соціально-економічна політика - це взаємоузгоджена сукупність соціальних, екологічних, економічних цілей і установок (орієнтирів), а також способів їх досягнення, розробка і практична реалізація яких здійснюється громадою і її органами самоврядування. Як частина місцевої соціально-економічної політики економічна політика орієнтується на її кінцеву мету і розробляється в ув'язці з іншими місцевими політиками.

Потреба в регулюючій дії місцевої влади на економічний розвиток об'єктивно обумовлена особливостями сучасної економіки і технології. Це, перш за все, перерозподіл зайнятості в сферу послуг і наукоємних галузей, зміна характеру технологій, розвиток інформатизації і телекомунікацій, зростання значення інноваційної діяльності, посилення конкуренції, скорочення життєвого циклу товару, необхідність швидкої реакції на потреби. В результаті переважаючою формою господарювання стають малі і середні підприємства, що потребують механізмів територіальної кооперації і співпраці, в інформаційній підтримці. Найбільш динамічні світові центри економічного розвитку

знаходяться в регіонах, де саме активна участь місцевої влади сприяла формуванню різноманітної, цілеспрямованої і взаємопов'язаної системи послуг і кооперації фірм. В умовах сучасної України важливою є організуюча і координуюча функція місцевої влади у відновленні і економічному розвитку, що сприятиме кращій орієнтації підприємців і структурній перебудові економіки.

Сьогодні економічне зростання відбувається там, де в структурі господарської діяльності переважають і поєднуються дослідження, розробки, послуги і фінанси. Але тільки у тому випадку, коли взаємодія цих секторів добре організована і свідомо спрямована місцевою владою, орієнтована на створення різноманітного і продуктивного підприємницького середовища. Кінцевою метою місцевої економічної політики служить зростання якості життя шляхом забезпечення ефективної зайнятості і створення надійної податкової бази для місцевого бюджету, що дозволяє реалізовувати необхідні соціальні програми.

У центрі уваги місцевої економічної політики знаходяться такі завдання, як сприяння зайнятості, збереження наявних робочих місць. При цьому важливо враховувати як вимоги виробництва, так і можливості населення. Важливо, щоб робочі місця були для широких верств населення. Тому зусилля слід направляти одночасно за двома напрямками - на навчання працівників і на залучення галузей з відповідною структурою потреб в трудових ресурсах. При такій економічній політиці зменшується схильність до криз. Саме різноманіття крупних, середніх і малих підприємств є якнайкращим гарантом створення і збереження збалансованої економічної структури в місті чи регіоні.

При виборі напрямів розвитку і відповідних заходів економічної політики необхідна адекватна оцінка місця розташування та перспектив повоєнного розвитку, врахування всіх логістичних мереж (залізничних, автомобільних, водних і повітряних), інвентаризація можливостей інфраструктури, якості ґрунтів, системи водопостачання і каналізації, енергопостачання і багатьох інших чинників, зокрема, і перспектив розвитку країни і даного регіону.

Поняття конкурентоспроможності залишиться ключовим для місцевої

економічної політики. Конкурентоспроможність - один з основних чинників, що знаходяться під впливом місцевої влади і вирішальним чином впливає на тривалість майбутнього підйому економіки. І конкурентоспроможність розуміється тут двояко: і як здатність окремого підприємства успішно існувати на своєму ринку, і як здатність бізнес-клімату, що створюється владою міста (регіону) підтримувати і прискорювати зростання конкурентоздатних підприємств. Але звичайно частина чинників конкурентоспроможності знаходиться поза впливом місцевої влади - перш за все це загальний стан національної і світової економіки, безпека.

Націленість місцевої економічної політики на зростання конкурентоспроможності вимагає чіткого уявлення про те яка ж конкурентоздатна економіка стосовно даного міста (регіону). Основними її рисами є: високий життєвий стандарт, заснований на високій продуктивності праці; зростання зайнятості на основі відкриття нових ринків, створення нових продуктів і компаній; гнучкість і диверсифікованість, висока якість життя. Некономічні елементи якості життя важливі для конкурентоспроможності тому, що роблять місто (населений пункт) привабливішим для кваліфікованих працівників і менеджерів, що приймають рішення про розміщення виробництва. І навпаки, економічна конкурентоспроможність створює необхідний рівень добробуту для зміцнення позаекономічних елементів якості життя. Економічна політика повинна враховувати цей взаємовплив.

Що стосується пріоритетів політики місцевого економічного розвитку, то й тут відбувалися значні зміни.

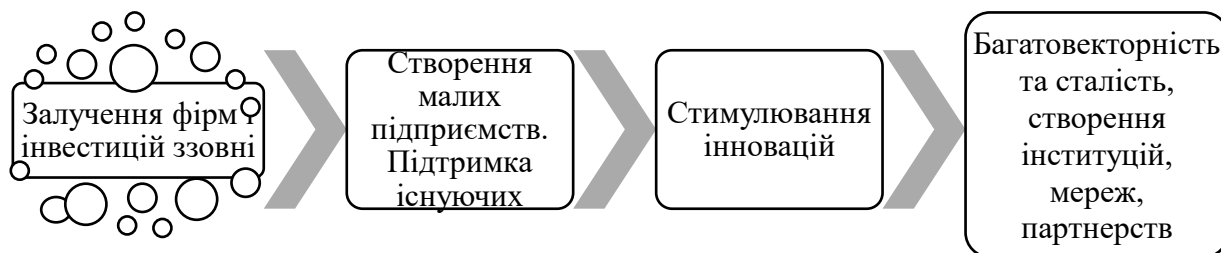

Рис.1.4. Зміни пріоритетів місцевої економічної політики

Сьогодні складно у будь якій територіальній підсистемі виокремити ці напрями, вони переплітаються і взаємно доповнюють один одного. Так, залученню інвестицій із-зовні сприяють позитивний імідж, діловий та інноваційний клімат, що формується, зокрема, й за допомогою цільових програм підтримки підприємництва, що реалізуються в межах другого і третього напрямів. Зміщуються наголоси, наприклад, не просто фінансування житлово-комунального господарства, а проекти з енергозбереження, надання адміністративних послуг відповідно до стандартів процесів і послуг (ISO) тощо.

До зазначених додалися поширення інновацій, підтримка починань, що ініціюють жителі і громадські організації, місцева влада стає замовником послуг, створюються нові інституції - агенції місцевого і регіонального розвитку, інститути міст, інвестиційні агенції, фонди підтримки підприємництва, бізнес-інкубатори, індустріальні парки, а також формуються різноманітні об'єднання – асоціації органів місцевого самоврядування, мережі, партнерства.

Гарантією успішності політики місцевого економічного розвитку стають врахування реалій глобалізації (у т.ч. нових економічних, технологічних, політичних і регуляторних чинників), важливість публічно-приватного партнерства, сприяння формуванню «ланцюжків доданої вартості», інноваційність та технологічність як основа конкурентних переваг, чутливість до потреб громади, інклюзивність, прозорість та підзвітність.

Висновки до розділу I

1. Розглянуто сутнісні ознаки місцевого економічного розвитку з точки зору публічного управління та адміністрування: 1) це є процес у якому задіяні різні суб'єкти (влада, бізнес, громада) та зацікавлені сторони; 2) він відбувається у громаді, районі чи регіоні, тобто у територіальних підсистемах; 3) це співпраця в основі якої лежать якісні та / чи кількісні поліпшення та зростання економічного добробуту; 4) результативнішим є підхід «знизу-вгору», коли рішення з місцевих питань приймається на найнижчому рівні, де вони можуть

бути вирішені, 5) необхідні механізми його стимулювання. Місцевий економічний розвиток тому і визначають як процес зміцнення спроможностей громади, економічного зростання, збільшення добробуту, створення робочих місць, залучення інвестицій та підвищення рівня і якості життя всіх жителів на основі стратегічного партнерства влади, бізнесу, неурядового сектору та інших важливих суб'єктів (стейкхолдерів) громади.

2. З'ясовано засади формування політики місцевого економічного розвитку. Охарактеризовано механізм функціонування територіальних підсистем і процес еволюції цього механізму. Наразі це цілісна сукупність засобів і способів організації виробництва і життєдіяльності на місцевому рівні, що включає блоки прийняття рішень з питань місцевого значення, механізм відносин власності з приводу територіальних ресурсів і об'єктів інфраструктури, формування і витрачання місцевих фінансових ресурсів, місцевого господарського регулювання. Для України актуальним є досягнення орієнтирів, заданих «Європейською хартією про місцеве самоврядування». Це багаторічне завдання, головні кроки до вирішення якого були зроблені у процесі децентралізації.

3. Досліджено визначення цілей місцевої економічної політики з точки зору ієрархічного підходу. Зазначено, що як частина місцевої соціально-економічної політики економічна політика орієнтується на її кінцеву мету і розробляється в ув'язці з іншими місцевими політиками. У центрі уваги місцевої економічної політики мають знаходитися такі завдання, як сприяння зайнятості, збереження робочих місць. При цьому важливо враховувати як вимоги виробництва, так і можливості населення, зокрема кваліфікацію, освіту працівників. При виборі напрямів розвитку і відповідних заходів необхідна адекватна оцінка місця розташування та перспектив повоєнного розвитку, врахування всіх логістичних зв'язків, інвентаризація можливостей інфраструктури, якості ґрунтів, інженерних мереж, енергопостачання і багатьох інших чинників, зокрема, і перспектив розвитку країни і конкретного регіону.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТА КИЄВА

2.1. Основні передумови розвитку міста Києва перед війною

Місцева економічна політика міста Києва в довоєнний період формувалася під впливом таких внутрішніх і зовнішніх факторів:

зростання чисельності населення міста до 2911 тис. осіб (2021), яка була співставна або навіть перевищувала чисельність населення окремих регіонів України, при середньому віці киян 40,3 років – тобто в активному працездатному віці;

втрачання промислової функції при значному нарощуванні обсягів, а також якісних характеристик інфраструктурних, креативних та соціальних послуг, зумовили збільшення попиту на інтелектуальний капітал;

світове визнання Києва як ІТ-хабу, наявність офісів та дослідницьких центрів провідних світових компаній, розвинена стартап екосистема, наявність закладів освіти високого рівня знань та студентів, частка яких склала 24,6% від загальноукраїнського показника, обумовили високий потенціал креативного сектора міста.

Київ з початку 2000-х років демонструє високі якості драйвера економічного зростання. За оцінками ОЕСР одне місто Київ забезпечувало від 50% сукупного приросту ВВП України в період 2004-2014 років до 53 % в 2014-2018 роках. За цей період на місто Київ разом із прилеглими територіями області припадало більше 60% національного зростання економіки [43]. Це є ознакою стрімкої динаміки столичної агломерації, що користуються перевагами потужної економії на масштабі. Частка столиці у сукупному ВВП України у 2018-2020 році складала відповідно 23,4 та 24%.

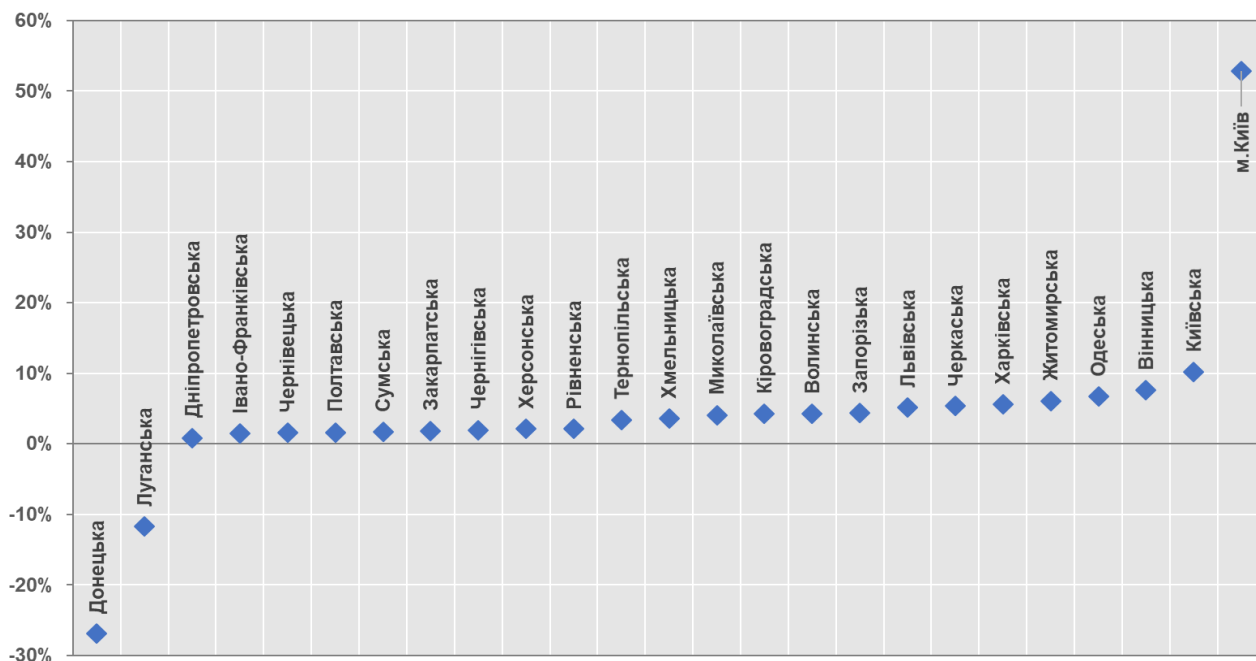

Рис. 2.1. Частка столиці у сукупному ВВП України у 2018-2020 році

Продуктивність економіки відображає загальну ефективність використання суспільством капіталу й праці і включає вплив інституційних чинників (ефективність правової, технологічної та соціальної інфраструктури та інших факторів).

Аналіз динаміки продуктивності економіки міста Києва за довгостроковий період з 2004 по 2020 роки свідчить, що найбільшим цей показник був в передкризовому для України 2008 році і становив 63,2 тис. грн. В після кризові 2012-2014 роки продуктивність починає зростати до рівня 57,5 тис. грн. на одну зайняту особу в 2013 році, але після вторгнення в 2014 році РФ на територію України та окупації АР Крим і частини території Донецької та Луганської областей, в 2015 році відбулось різке падіння цього показника до 53,6 тис. грн. Період з 2016 по 2020 роки характеризується поновленням тенденції до зростання продуктивності економіки Києва.

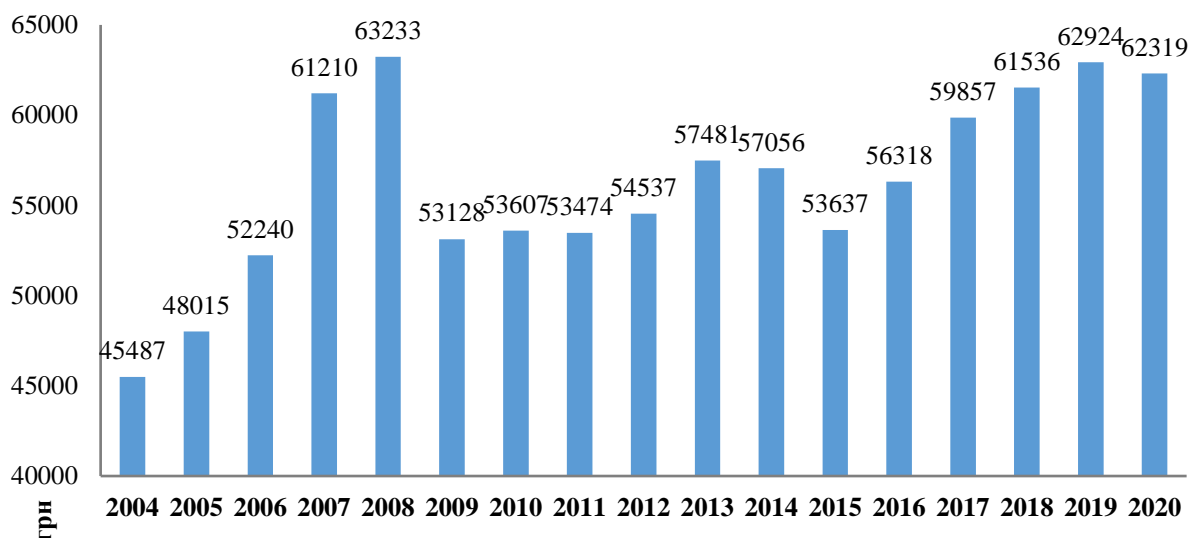

Рис. 1.2. Продуктивність праці на одного зайнятого (м. Київ), у порівняних цінах 2004 року

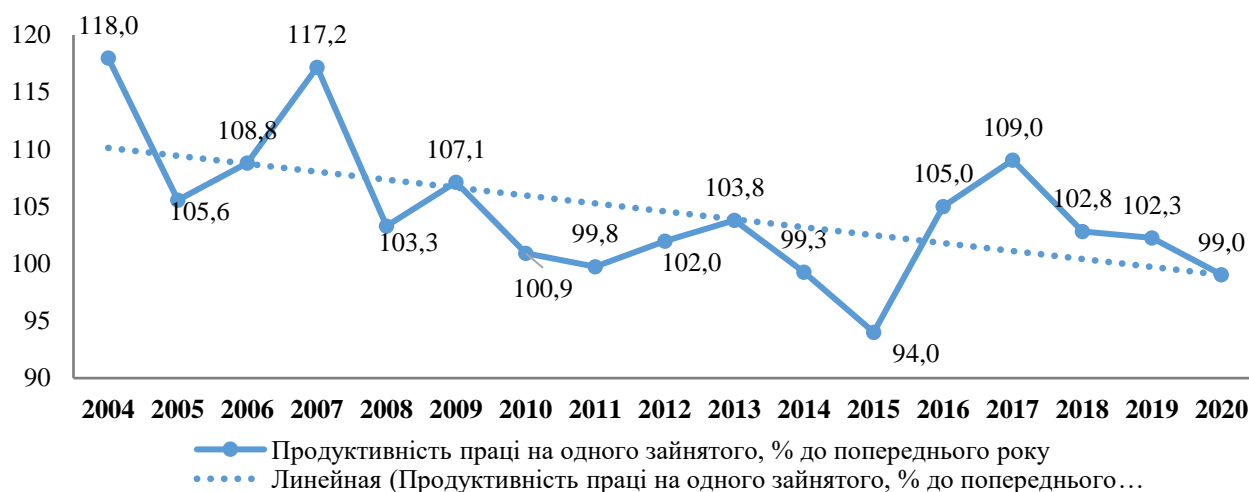

Рис. 2.3. Темпи зростання/зниження продуктивності праці (м. Київ)

В 2019 році показник продуктивності становив майже 63 тис. грн., але все ще не досяг рівня 2008 року. Всесвітня пандемія COVID-19, запровадження локдауну та карантинних обмежень спричинили поновлення негативного тренду до зменшення продуктивності праці в місті в 2020 та 2021 роках. Повномасштабне вторгнення російського агресора в Україну, ведення бойових дій, масова міграції населення, руйнування інфраструктури, зокрема критичної, зупинка та релокація бізнесу, зменшення зайнятості та доходів населення

матимуть до кінця 2022 року та в подальші 2-3 роки значні негативні наслідки для економіки міста на її продуктивності, що своєю чергою впливатиме на скорочення надходжень до бюджетів всіх рівнів та обмежуватиме можливості місцевої влади щодо вирішення соціальних питань містян.

Але незважаючи на зазначені тенденції, столиця залишається драйвером економіки України. Протягом досліджуваного періоду продуктивність праці в Києві перевищує середню по Україні в 2,8 рази.

Рис. 2.4. Продуктивність праці на одного зайнятого (м. Київ), у порівняннях цінах 2010 року

Одночасно слід зазначити, що високі обсяги ВРП певною мірою пояснюються столичним статусом міста, зокрема, реєстрація багатьох виробництв та інших підприємств здійснюється саме в столиці, а виробничі потужності працюють за межами міста в різних регіонах країни.

Зростання продуктивності значною мірою було обумовлено збільшенням обсягів ВРП, в той час як темпи зростання зайнятого населення у віці 15-70 років залишалися майже незмінними (+/- 1 в.п. від рівня 100 відсотків).

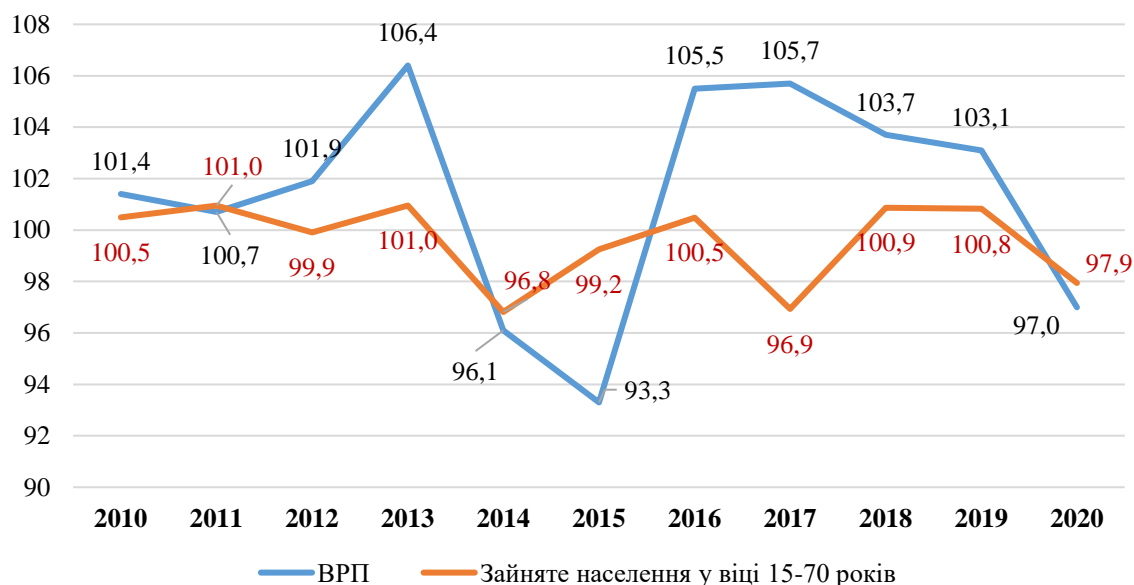

Рис. 2.5. Темпи зростання (зниження) ВРП та зайнятого населення у віці 15-70 років, відсотків до попереднього року

Частка міста Києва у загальнодержавному обсязі реалізації промислової продукції у 2021 р. становила 13,2%, обсяг реалізації промислової продукції досяг 474 млрд грн (приріст за рік 62,2%). Питома вага столиці у обсязі експорту товарів з України - 22,4% (15331,0 млн. дол), експорту послуг – 38,3% (5039,1 млн. дол.).

У загальній чисельності населення, зайнятого економічною діяльністю в Україні частка Києва становила 8,6% (2021 рік). При цьому рівень зайнятості киян віком від 15 до 70 років був найвищим в країні - 61,6% (по Україні – 55,7%). Один з найнижчих серед регіонів України був рівень безробіття населення (за методологією МОП) – 7,1% до робочої сили у віці 15-70 років (по Україні – 9,9%) та найнижчий показник навантаження на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) – 13 осіб станом на кінець 2021 року (по Україні – 72 особи).

У столиці був високий платоспроможний попит на послуги; середня заробітна плата була найвищою по Україні (20558 грн, по Україні 14014 грн.), адже тут сконцентровано підприємства, установи та організації з видів економічної діяльності з високим рівнем оплати праці (фінансові та банківські установи, ІТ-компанії, центральні органи державної влади, представництва

міжнародних компаній та організацій тощо).

Потужним чинником, що вплинув на структурну трансформацію міста були також прямі іноземні інвестиції, обсяг яких становив 41% від тих, що надійшли в Україну та капітальні інвестиції, сума яких досягла в 2021 році 170,1 млрд. грн., або 32,2% загальноукраїнського обсягу.

Стратегія розвитку столиці до 2025 року представляла Київ як місто, відкрите для бізнесу та інвестицій, місто, яке стимулює інновації і підтримує конкурентне середовище. Серед основних кроків, що було зроблено - відкриття даних та спрощення адміністративних процедур, запровадження єдиного вікна через діяльність Київського інвестиційного агентства, просування підприємств-експортерів та багато іншого.

2.2. Умови для ведення бізнесу у місті Києві

Київ – місто, де сприятливі умови для відкриття та ведення бізнесу.

У столиці 2020 року було зосереджено понад 304 тисячі суб'єктів господарювання, що становило 15,4% усіх суб'єктів господарювання України. Загальна чисельність зайнятих на них працівників становила понад 2,1 млн. осіб (23,8% усіх зайнятих працівників України). В порівнянні з 2018 роком кількість суб'єктів господарювання у 2020 році зросла на 14,9%.

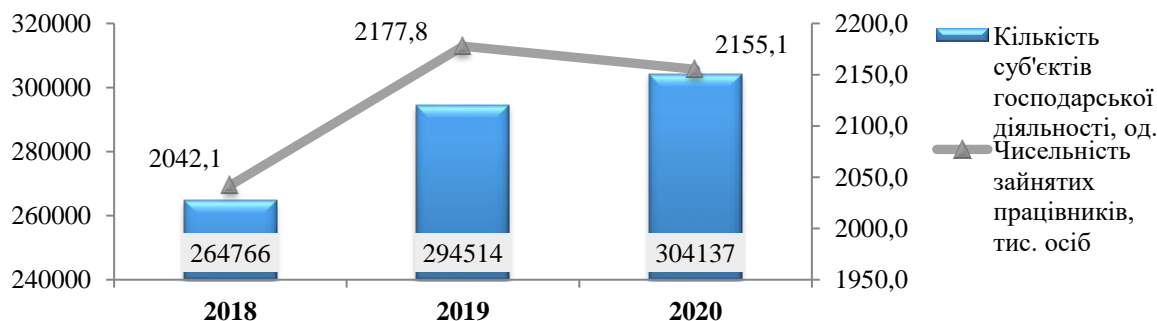

Рис. 2.6. Кількість діючих суб'єктів господарювання та чисельність зайнятих працівників

Частка підприємств у загальній кількості суб'єктів господарювання у 2020

році складала 33,3%, фізичних осіб-підприємців – 66,7%.

Чисельність зайнятих працівників на підприємствах становила 87,3%, фізичних осіб-підприємців – 12,7% від загальної чисельності зайнятих працівників у суб'єктах господарювання.

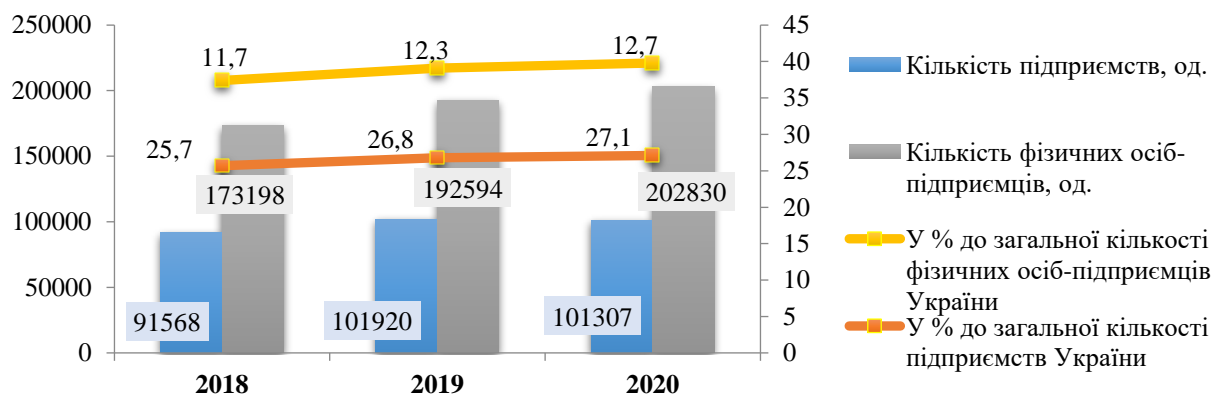

Рис. 2.7. Розподіл діючих суб'єктів господарювання

Аналіз даних свідчить про позитивну динаміку зростання частки підприємств і фізичних осіб-підприємців у загальній кількості суб'єктів господарювання України впродовж 2018–2020 років.

Аналіз показників діяльності суб'єктів господарювання за 2021-2022 рік неможливий із-за відсутності статистичних даних, через військову агресію РФ проти нашої держави.

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) діючих суб'єктів господарювання м. Києва у 2020 році зріс на 9,5% відносно 2018 року.

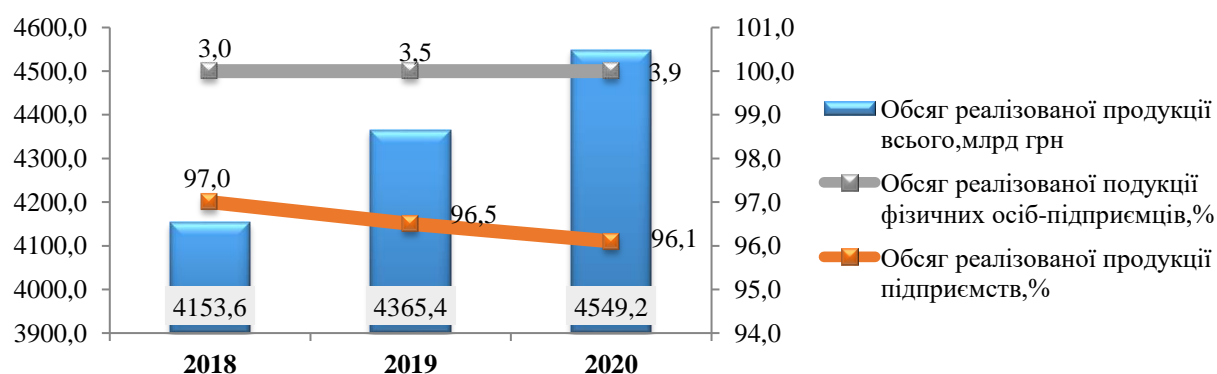

Рис. 2. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання

Упродовж 2018–2020 років спостерігалась позитивна динаміка збільшення

обсягу реалізованої продукції фізичних осіб-підприємців. Проте, обсяг реалізованої продукції підприємств відносно 2018 року зменшився на 0,5 в.п. у 2019 році і на 0,9 в.п. у 2020 році.

Загальна кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2020 році відносно 2019 року зросла на 3,3% і становила більше 304 тис. одиниць. Найбільша їх частка працювала у сфері оптової та роздрібно торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів (27,9%), інформації та телекомунікації (20,6%), професійній, науковій та технічній діяльності (13,8%), операції з нерухомим майном (7,8%), промисловості (5,4%).

Зростання кількості суб'єктів господарювання відбулося за всіма видами економічної діяльності, окрім оптової та роздрібно торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів та тимчасовому розміщенні й організації харчування, де відбулось незначне скорочення.

До загального фонду бюджету м. Києва від усіх суб'єктів господарювання впродовж 2022 року надійшло податків, зборів та інших платежів – 58,8 млрд грн, що на 59,1% більше ніж у 2018 році та на 3,6 % більше рівня аналогічного періоду 2021 року (+2,1 млрд грн).

Базовим джерелом наповнення загального фонду бюджету міста Києва за 2022 рік залишався податок та збір на доходи фізичних осіб – 31,5 млрд грн, питома вага якого склала 53,7% до обсягу доходів загального фонду бюджету міста Києва.

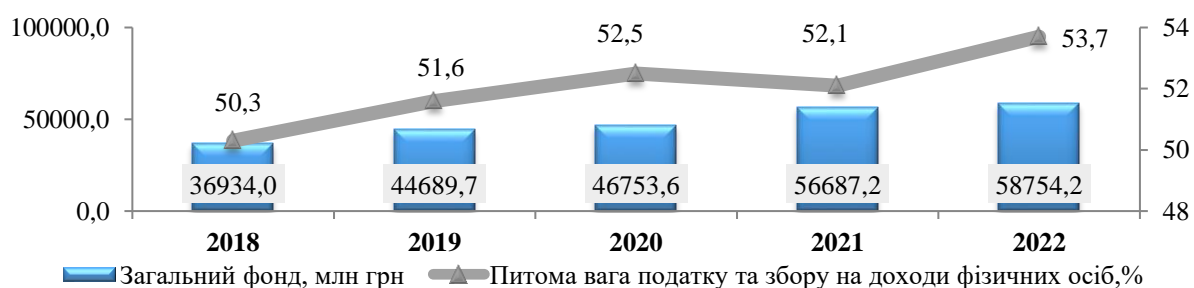

Рис. 2.9. Динаміка надходжень зборів, податків і платежів до загального фонду бюджету м. Києва

Приріст надходжень податку і збору на доходи фізичних осіб обумовлений

зростанням заробітної плати внаслідок підвищення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, а також збільшенням суб'єктів господарювання.

У 2021 році працювало 99919 київських підприємств (без урахування банків та бюджетних установ), на яких було зайнято 1,8 млн. осіб, що на 119,7 тис. осіб більше ніж у 2018 році і на 22,1 тис. осіб, більше ніж у 2020 році. Кількість підприємств у 2021 році в порівнянні з 2018 роком збільшилась на 9,2%, проте зменшилась на 1,2% відносно 2020 року. Це обумовлено обмеженням трудової діяльності, запровадженням карантинних заходів у зв'язку із запобіганням поширенню на території міста гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Такі обмеження призвели до значних негативних наслідків для бізнесу внаслідок часткового або повного зупинення функціонування частини підприємств, ускладнення логістики, зниження попиту та руйнування ланцюгів поставок.

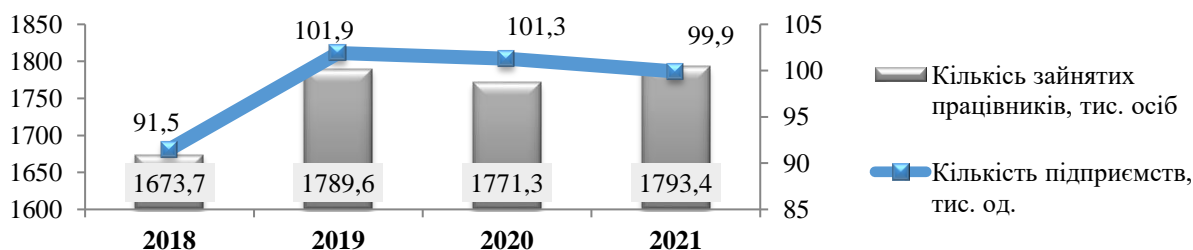

Рис. 3. Динаміка кількості підприємств і зайнятих на них працівників

Найбільшим роботодавцем в м. Києві залишався середній та малий бізнес. Найбільше підприємств за видами економічної діяльності зареєстровано у сферах: оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (29,7%), професійна, наукова та технічна діяльність (13,5%), операції з нерухомим майном (9,9%), промисловості (9,4%) та будівництві (9%).

Найбільша кількість зайнятих працівників у 2021 році працювала на великих підприємствах – 43,7% до загальної кількості зайнятих працівників, у 2018 році – 44,4%, у 2019 – 43,6%, у 2020 – 43,3%. Частка зайнятих працівників на малих підприємствах становила від 22,8% у 2018 році до 24,6% у 2021 році, на середніх підприємствах від 32,8% до 31,6% відповідно.

У 2021 році загальна чисельності зайнятих працівників зросла на 7,1% в порівнянні з 2018 роком за рахунок збільшення кількості зайнятих на великих підприємствах (+5,4%).

Найбільше працівників було зайнято у сферах: транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність(24,4%), оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (23,4%), промисловості (16%), інформація та телекомунікація (5,7%), професійна, наукова та технічна діяльність (5,6%).

Кількість найманих працівників у 2021 році зросла на всіх підприємствах господарювання на 6,8% в порівнянні з 2018 роком. Найбільше зросла кількість найманих працівників на мікропідприємствах (+19%) і малих підприємствах (+11,1%) в порівнянні з 2018 роком і мала позитивну тенденцію. Кількість найманих працівників на великих підприємствах зросла на 2,2%, а на середніх підприємствах зменшилась на 3,5% в порівнянні з 2020 роком.

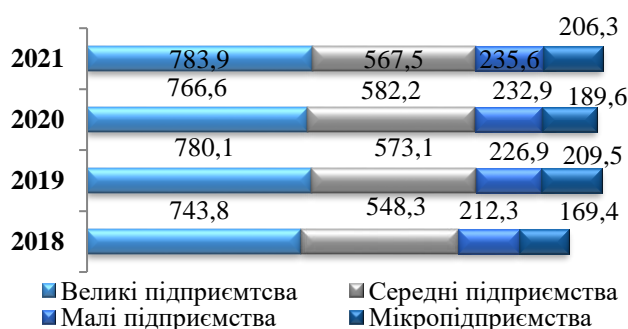

Рис. 2.11. Чисельність зайнятих працівників, тис. осіб

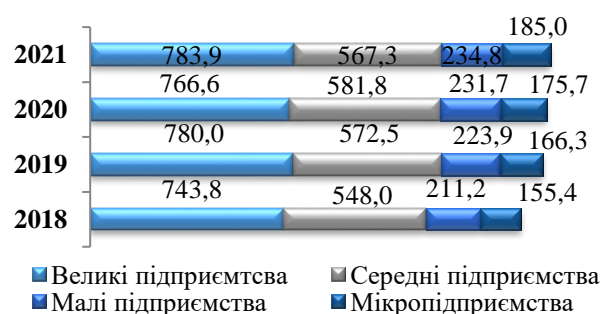

Рис. 2.12. Чисельність найманих працівників, тис. осіб

У 2021 році обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств зріс на 8% в порівнянні з 2018 роком і становив 5513 млрд гривень.

Найбільші обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) забезпечували підприємства у сфері оптової та роздрібно торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (47,5%), промисловості (25,7%), транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (6,9%), професійної, наукової та технічної діяльності (5,4%) та будівництва (3,4).

Рис. 4. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємствами, млрд. грн

У 2021 році порівняно з 2018 роком обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) малих та середніх підприємств зріс на 45,5% і становив 3459,8 млрд грн або 62,8 % загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств міста Києва. Приріст спостерігався як для малих, так і для середніх підприємств. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) по економіці міста на середніх підприємств становила 47,7%, малих підприємств – 15,1% .

У 2021 році порівняно з 2020 роком на 30,6 % збільшився середньорічний обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) на одного працюючого на малих та середніх підприємствах: на малих підприємствах – на 14,6 % та становив 1881,9 тис. грн, на середніх – на 38,8 % та становив 4630,6 тис. грн.

За показниками розвитку малого та середнього підприємництва м. Київ займає вагоме місце в національній економіці України. За результатами 2020 року обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) малого та середнього підприємництва м. Києва становили майже 41% загальних обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) малих та середніх підприємств України, або 63,2% загального обсягу реалізованої продукції м. Києва. Зростання обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) малих і середніх підприємств м. Києва спостерігалось впродовж 2018–2020 років. У 2020 році обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) малих і середніх підприємств зріс відносно 2018 року

на 6,1%. Найбільший обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) забезпечили в економіку міста підприємства сфери оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів, що складає 52% загального обсягу реалізації продукції малим та середнім підприємництвом.

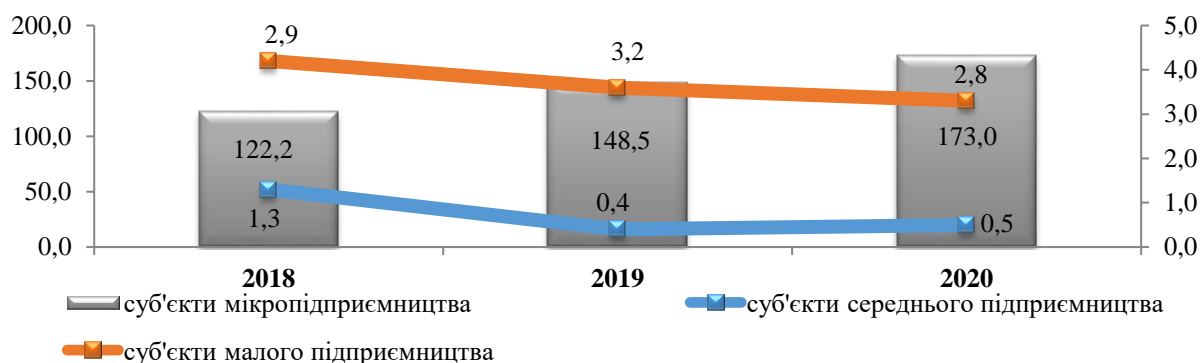

Рис. 2.14. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) фізичними особами-підприємцями, млрд гривень

Обсяг реалізованої продукції суб'єктами мікропідприємництва фізичних осіб-підприємців зріс у 2020 році відносно 2018 року на 41,6%, відносно 2019 – на 16,5%.

У 2022 році загальна кількість суб'єктів підприємництва, зареєстрованих як платники податків, зменшилась на 7,1% порівняно з 2018 роком, загальна кількість суб'єктів підприємництва, що фактично сплачували податки, – на 33,5% та становила 43,5% від загальної кількості зареєстрованих.

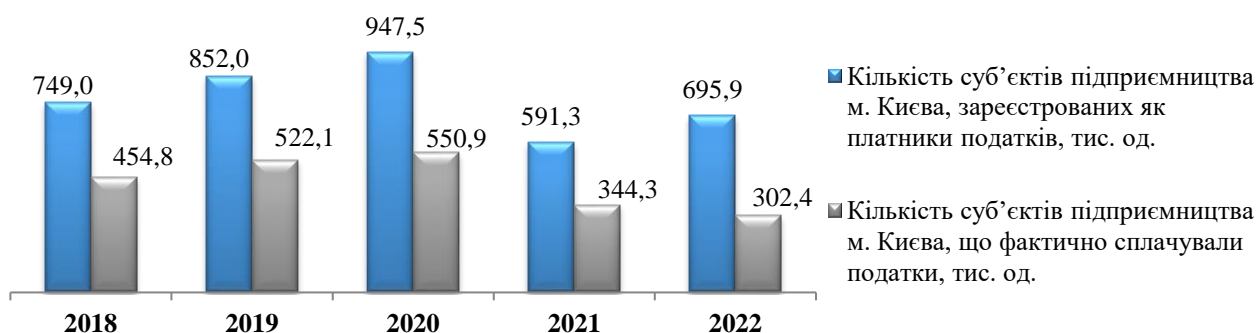

Рис. 5. Суб'єкти підприємництва м. Києва

Надходження до бюджету міста Києва податків і зборів від суб'єктів підприємництва за результатами 2022 року порівняно з 2018 роком збільшились на 35,1 %, до зведеного бюджету на 17 %. Порівняно з 2021 роком надходження до бюджету міста Києва збільшились на 7,4 %, до Зведеного бюджету зменшились на 5,1 %.

Збільшення надходжень єдиного податку пов'язано із збільшенням кількості платників єдиного податку, які перейшли на 3 групу платника єдиного податку з 01 квітня 2022 року із ставкою 2% (відповідно до Законів України про зміни до Податкового кодексу України з питання оподаткування фізичних осіб-підприємців).

За даними Державної податкової служби у м. Києві кількість осіб – платників єдиного податку станом на 01.01.2023 збільшилась на 104,6% та становить 231961 особа, у тому числі кількість платників III групи збільшилась на 108,1% та становить 172,2 тис. осіб (на 01.01.2022 на податковому обліку перебувала 221,8 тис. осіб, з них платники III групи – 159,3 тис. осіб).

Задля продовження роботи бізнесу та створення робочих місць під час війни: спрощено процедури реєстрації фізичної особи-підприємця або юридичної особи, запроваджено безоплатне отримання юридичних консультацій через мобільні застосунки, перехід малого та середнього бізнесу повністю на добровільну сплату податків до бюджету, зменшення оподаткування фізичних осіб-підприємців третьої групи до двох відсотків доходу, скасування всіх перевірок тощо. На сьогодні особливого значення для відновлення та зростання бізнесу набула діджиталізація. Більшість підприємців використовують цифрові канали продажів, серед яких найбільш популярними є соціальні мережі та власний сайт.

Для розвитку розумної міської інфраструктури у 2021 році створений мобільний застосунок «Київ Цифровий», який поєднав концепцію Kyiv Smart City і головні міські електронні сервіси, та працює за принципом «місто в телефоні». У застосунку доступна можливість поповнювати зі смартфона

транспортну карту, купувати QR-квитки, сплачувати за паркування, отримувати сповіщення щодо послуг у сфері житлово-комунального господарства. Кількість міських сервісів постійно збільшується. Зокрема, під час війни користувачі можуть отримати повідомлення про повітряну тривогу, ознайомитись з мапою укриттів та мапою бізнесів, які відновили роботу в місті.

У 2022 році Київ разом із ще 5 містами став фіналістом премії World Smart City Awards – однієї з найпрестижніших премій у світі, якою відзначають інноваційні міста та проекти, та отримав нагороду «World Smart City Awards Special Recognition» за міський застосунок «Київ Цифровий». Міська влада продемонструвала здобутки в розвитку системи «розумного» муніципального управління, працюючи над переведенням всіх сервісів для киян в онлайн режим.

З метою підтримки малого та середнього бізнесу на період воєнного стану прийняті рішення Київради щодо:

- зменшення до 1 гривні розміру пайової участі в утриманні об'єктів благоустрою при розміщенні тимчасових споруд, відкритих (літніх) та сезонних майданчиків;

- звільнення від орендної плати за оренду комунального майна;

- звільнення від плати за розміщення зовнішньої реклами та реклами на транспорті;

- рекомендовано виробникам та/або надавачам комунальних послуг не здійснювати:

- нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення плати за такі послуги;

- припинення та/або зупинення надання таких послуг у разі їх несплати або сплати не в повному обсязі.

Малий та середній бізнес поступово розширює свою діяльність на закордонного споживача, незважаючи на труднощі через нестачу фінансових ресурсів, профільних знань та брак виробничих потужностей.

2.3. Проблеми довоєнного та виклики воєнного періоду

Не зважаючи на найвищі показники серед регіонів України, Київ і до війни суттєво відставав від інших східноєвропейських міст за рівнем валового регіонального продукту на душу населення та розміром сукупних прямих іноземних інвестицій в економіку міста. Валовий регіональний продукт на душу населення у 2020 році, за даними Євростату, становив у Празі - 30558 євро, у Відні - 47858 євро, у Брюсселі - 50721 євро, тобто у 3-5 разів більше ніж у Києві.

Негативними факторами залишається законодавча обмеженість розвитку міста (як і Київської агломерації в цілому) та розподілу бюджетних ресурсів, активне лобіювання інтересів великого у т. ч. міжнародного капіталу при прийнятті управлінських рішень, складність ринкового регулювання пропорцій господарства, недостатня розвиненість бізнес-середовища, асиметричний розвиток міської інфраструктури у районах міста, хаотична забудова та забрудненість навколишнього середовища.

Беззаперечно свої корективи внесла коронавірусна криза, яка виявила глобальний характер, продемонструвала, яким може виявитися економічне, соціальне, суспільне, гуманітарне середовище як кожної країни, так і міста, зокрема, в умовах запровадження різноманітних обмежень. Наслідком стало скорочення виробництва, торгівлі, міжнародного економічного співробітництва, заморожування і навіть відмова від інвестування, втрата робочих місць і зниження доходів, зниження сукупного попиту, послаблення людських контактів і довіри, різна успішність посткризового відновлення в секторах міського господарства.

Широкомасштабна військова агресія РФ та введення воєнного стану в Україні обумовила низку інших безпрецедентних викликів:

руйнування інфраструктури (у т.ч. житла, критичної інфраструктури, культури, освіти, охорони здоров'я),

масову міграцію киян за межі міста та за кордон України;

приплив ВПО з інших регіонів;
скорочення виробництва;
втрати надходжень до бюджету міста;
одночасне формування територіальної оборони міста, створення (відновлення) укриттів та забезпечення повноцінного надання всіх видів послуг (від комунальних до освітніх) для мешканців.

Скорочення банківського кредитування суттєво обмежило доступ до фінансових ресурсів для поповнення бізнесом оборотного капіталу та капітальних інвестицій. Початок повномасштабного російського вторгнення став справжнім викликом для українського бізнесу. Якщо одні підприємства зазнали втрат через розрив ланцюгів постачання, брак палива чи зменшення попиту, то інші постраждали від пошкодження майна або ж були змушені розпочати тривалий процес релокації виробничих потужностей. В період воєнного стану частина підприємств скоротили обсяги виробництва або взагалі закрилися, деякі з них були змушені переїхати в більш безпечні райони, тоді як інші були змушені реорганізувати свій бізнес та трансформуватися. Вимушена внутрішня та зовнішня міграція населення створила дефіцит робочої сили в багатьох сферах. Порушення ланцюгів постачання та скорочення внутрішнього попиту на товари та послуги змусили малий та середній бізнес активніше шукати нових партнерів та клієнтів.

За інформацією Головного управління Державної податкової служби у м.Києві кількість суб'єктів господарювання, які протягом 2022 року перейшли на податковий облік до інших територіальних органів Державної податкової служби становила 3789 од., а кількість суб'єктів господарювання, які перейшли на податковий облік до Головного управління ДПС у м.Києві з інших територіальних органів Державної податкової служби становила 3033 од.

За інформацією Департаменту промисловості та розвитку підприємництва виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) російська агресія призвела до значних втрат прибутку деяких

підприємств, зокрема, КП «Міський магазин», відповідно п. п. 1.1 Рішення Київської міської ради від 30.03.2022 № 4551/4592 «Про деякі питання комплексної підтримки суб'єктів господарювання міста Києва під час дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №2102 – IX, з 24 лютого 2022 року, на період дії воєнного стану, встановлено розмір плати за договорами щодо розміщення засобів пересувної дрібнороздрібною торговельною мережі 1 (одну) гривню, незалежно від розміру плати, визначеного у цих договорах, внаслідок чого КП «Міський магазин» втратило дохід за звітний період на суму 18 млн. грн. Також, КП «Міський магазин», на час активних бойових дій та загрози ракетних обстрілів на території міста Києва, тимчасово було припинено роботу магазину «Сяйво книги» та кав'ярні на 100 календарних днів за період 2022 року, що призвело до втрати доходів на суму близько 1,4 млн. грн. Разом, за 2022 рік КП «Міський магазин» втратило доходів на суму близько 19,4 млн. грн, що суттєво вплинуло на виконання показника «Чистий прибуток (збиток)».

КНП «Лабораторний центр» зазнало економічних втрат, зумовлених відсутністю надходження коштів від надання об'єктів в оренду орієнтовано – 3,6 млн.грн., КП «Поділ-Нерухомість» – 796,9 тис. грн., КП «Печерськсервіс» – 3160,0 тис. грн.

Через війну малий та середній бізнес має значні збитки. Збитки залежать від виду економічної діяльності підприємства, зокрема, у сфері послуг через скорочення населення в місті, що викликає як скорочення попиту на окремі види послуг (готельний та ресторанний бізнес, салони краси, надавачі позашкільних освітніх послуг, тощо), так і скорочення пропозиції висококваліфікованих спеціалістів (ІТ сектор, експерти в сфері фінансових, дизайнерських та консалтингових послуг). Інші сфери діяльності малого та середнього бізнесу потерпають через перебіг ланцюгів поставок компонентів, зростання вартості

експорту та падіння попиту на кінцеву продукцію (довгострокові побутові товари, технічне обладнання, тощо), здорожчання паливно-мастильних матеріалів та енергоносіїв, логістику через блокування портів.

У зв'язку з масовим поверненням мешканців до м. Києва збільшився попит на продовольчі товари. Завдяки ремонту пошкоджених у передмісті доріг частково відновлено розірвані ланцюги постачання. Це сприяло відновленню роботи підприємств харчової промисловості. Крім того, відновлюють роботу підприємства машинобудування, зокрема ті, що задіяні у сфері військово-промислового комплексу, фармацевтичної галузі (завдяки зростанню попиту на фармацевтичні продукти і препарати для армії та лікарень), а також легкої промисловості – через збільшення державних замовлень для забезпечення армії.

Поки буде тривати війна малий, середній та мікробізнес бізнес буде потерпати збитки, більшість підприємців розуміє, що повернення на довоєнний рівень в найближчій перспективі є малоімовірним.

Наразі в країні діє низка урядових програм:

Платформа для допомоги роздрібним торговцям продуктів харчування у пошуку регіональних постачальників (<https://pererobka.org.ua/>);

Платформа для координації виробників та роздрібних торговців з військово-цивільними адміністраціями та міжнародними організаціями (<https://dpss.creatio.com/Login/index.html?ReturnUrl=%2f>);

Платформа державної підтримки аграріїв (<https://www.dar.gov.ua/?fbclid=IwAR3hIViuK8TVGSxURt6FmWpGfcQkR1a6eX7IZIOb0l1-PKqVGA1aB0hhhMM>);

Єдиний експортний веб портал (<https://export.gov.ua/>).

Держпродспоживслужба України за підтримки Офісу Президента України, Мінекономіки та Мінагрополітики розробила Платформу допомоги, яка дозволяє об'єднати зусилля донорів, організаторів гуманітарної допомоги та виробників для забезпечення харчовими та іншими критично важливими

продуктами Збройних Сил України, територіальної оборони, громадян міст і селищ, а також торгівельні мережі (включаючи райони «гарячих точок» спротив.

За допомогою платформи можна: визначити потреби конкретної військово-цивільної адміністрації та забезпечити цільове формування та потрапляння гуманітарної допомоги; знайти покупця для власного комерційного товару; знайти та замовити необхідні для виробництва інгредієнти у діючих виробництв та експортерів; залишити власну потребу / замовлення в продуктах на гуманітарній та комерційній основах.

Міністерство аграрної політики та продовольства України відкрило для реєстрації єдину онлайн платформу для підтримки агровиробників – Державний аграрний реєстр (<https://www.dar.gov.ua/about-dar>), який працює подібно до реєстрів сільгоспвиробників, які існують у всіх країнах-членах ЄС. Виробники сільськогосподарської продукції, зареєстровані в Державному аграрному реєстрі, зможуть подати заявку на отримання державних субсидій, цільових, субсидованих кредитних програм, а також технічної та гуманітарної допомоги від ЄС та інших міжнародних донорів.

З лютого 2020 року в країні діє Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%», для пільгового кредитування малого та середнього бізнесу з річним доходом до 50 млн грн і більше. Ця програма була запроваджена за ініціативи Президента України та Кабінету Міністрів України з метою підтримки інвестиційних проєктів мікро- та малих підприємств, що сприятиме створенню нових робочих місць, легалізації та розширенню діяльності малого бізнесу, імпортозаміщенню та поверненню трудових мігрантів.

Впровадження програми «5-7-9%» здійснює Фонд розвитку підприємництва через банки-партнери, які володіють технологіями та активно кредитують цільову групу програми – мікро- та малі підприємства.

Наразі Уряд України розширив програму пільгового кредитування для підприємств, які були зруйновані під час розв’язаної РФ повномасштабної війни

(<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20221015-kabmin-rozshyryv-kredytnu-programu-5-7-9-na-biznes-shho-postrazhdav-pid-chas-vijny/>).

Підприємства можуть брати кредит під 9% річних терміном до 5 років до 60 млн грн, без урахування кредитів, виданих раніше за програмами державної підтримки на відбудову виробництва, а держава компенсує їм відсотки. Виконання зобов'язань за цими кредитами частково забезпечуватиметься державною гарантією (до 80%).

З початку реалізації програми українські підприємства станом на 30.12.2022 отримали кредитів на загальну суму 165762,2 млн грн. За сферами господарської діяльності найбільше кредитів отримали підприємства сільського господарства (52%), торгівлі (24%) та промисловості(14%). Лідером за сумою укладених договорів є місто Київ – 10,7% (17731 млн грн).

З наданням Україні статусу кандидата на вступ до ЄС та підключенням України до вже діючих програм фінансування ЄС та надання гарантій під егідою інструментів Сусідства, Розвитку та Міжнародного співробітництва прискориться інтеграція української економіки в єдиний ринок ЄС, покращиться бізнес-середовище в Україні, збільшаться необхідні прями іноземні інвестиції та створення робочих місць в країні.

Висновки до розділу 2

1. З'ясовано, що місцева економічна політика міста Києва формувалася під впливом таких внутрішніх і зовнішніх факторів як зростання чисельності населення, яка була співставна або навіть перевищувала чисельність населення окремих регіонів України, при середньому віці киян 40,3 років; втрачання промислової функції при значному нарощуванні обсягів, а також якісних характеристик інфраструктурних, креативних та соціальних послуг, що зумовили збільшення попиту на інтелектуальний капітал; світове визнання Києва як ІТ-хабу, наявність офісів та дослідницьких центрів провідних світових компаній, розвинена стартап екосистема, наявність закладів освіти високого

рівня знань та студентів, частка яких склала 24,6% від загальноукраїнського показника, що і обумовлює високий потенціал креативного сектора міста. Київ з початку 2000-х років демонструє високі якості драйвера економічного зростання.

2. Досліджено умови для ведення бізнесу у місті Києві та виявлено, що вони були сприятливі. 2020 року тут було зосереджено понад 304 тис. суб'єктів господарювання (15,4% від загалу), загальна чисельність зайнятих на них працівників становила понад 2,1 млн. осіб (23,8% по загалу по Україні). Київрадою були прийняті рішення щодо: зменшення до 1 гривні розміру пайової участі в утриманні об'єктів благоустрою при розміщенні тимчасових споруд, відкритих (літніх) та сезонних майданчиків; звільнення від орендної плати за оренду комунального майна; звільнення від плати за розміщення зовнішньої реклами та реклами на транспорті; рекомендовано виробникам та/або надавачам комунальних послуг не здійснювати: нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення плати за такі послуги; припинення та/або зупинення надання таких послуг у разі їх несплати.

3. Негативними факторами залишається законодавча обмеженість розвитку міста (як і Київської агломерації в цілому) та розподілу бюджетних ресурсів, активне лобювання інтересів великого капіталу при прийнятті управлінських рішень, складність ринкового регулювання пропорцій господарства, недостатня розвиненість бізнес-середовища, асиметричний розвиток міської інфраструктури у районах міста, хаотична забудова та забрудненість навколишнього середовища. Війна обумовила низку інших безпрецедентних викликів: руйнування інфраструктури (у т.ч. житла, критичної інфраструктури, культури, освіти, охорони здоров'я), масову міграцію киян за межі міста та за кордон; приплив ВПО з інших регіонів; скорочення виробництва; втрати надходжень до бюджету міста; створення (відновлення) укриттів та забезпечення повноцінного надання всіх видів послуг.

РОЗДІЛ 3

ПОЛІТИКА СТИМУЛЮВАННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

3.1. Удосконалення нормативно-правового забезпечення

Політика місцевого економічного розвитку розглядається як система публічно-управлінських дій, заходів і рішень, що спрямовані у повоєнному періоді на збільшення економічної активності та задоволення таким чином інтересів жителів. Для цього необхідне створення відповідного для цього нормативно-правового поля, відповідних інститутів на центральному, регіональному та місцевому рівнях та координація їх діяльності.

Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» встановлює, що «регіон - це територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастопол» (стаття 1) [53]. Території, які відносяться до місцевого рівня, як цим законом, так і Законом України «Про засади державної регіональної політики» не визначені. Згідно Бюджетного кодексу України до «місцевого» рівня бюджету відносяться бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування (бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад, а також бюджети районів у містах (у разі утворення районних у місті рад) [6].

Множина законів, кодексів, підзаконних актів прямо чи опосередковано створюють умови та впливають на місцевий економічний розвиток, діяльність його учасників. Це і ті документи які регулюють: 1) територіальний устрій; 2) повноваження органів публічної влади щодо реалізації місцевого економічного розвитку; 3) систему планування розвитку територій; і 4) засади землеустрою, державного земельного кадастру та містобудівної діяльності. Опосередковано, ті що стосуються соціальної політики, зайнятості та соціально-трудова відносин, соціальних послуг, стандартів, законодавства з окремих видів

економічної діяльності тощо.

Окреме коло нормативно-правових умов місцевого економічного розвитку формується на нижчому рівні - регіональному та місцевому.

2020 року затверджено новий адміністративно-територіальний устрій, сформовано 1469 територіальних громад. 24 жовтня 2023 року прийнято закон «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України». Метою документу є законодавче визначення порядку врегулювання окремих питань адміністративно-територіального устрою незалежної України, а також затвердження окремих засад функціонування територіальних одиниць України, зокрема врегулювання порядку їх утворення, ліквідації, встановлення та зміни межі, віднесення до різних категорій, найменування та перейменування тощо. Встановлено чіткі процедури віднесення населених пунктів до категорії міст, селищ, сіл.

Просторовий розвиток територій також впливає на економічний розвиток, адже від нього залежить господарська діяльність, надходження інвестицій. При цьому питання землеустрою, повноважень органів влади щодо нього, розмежування земель державної та комунальної власності також важливі для містобудівної діяльності та місцевого економічного розвитку.

Держава регулює містобудівну діяльність, встановлюючи серед іншого вимоги щодо кожного рівня територіальних підсистем: їх планування, підготовки, затвердження та реалізації державних, регіональних і місцевих містобудівних програм та іншої містобудівної документації.

Головними економічними чинниками, що визначатимуть планувальні рішення у повоєнний період мають стати вартість землі, інвестиційна привабливість території, ефективність використання земельних ділянок.

На нашу думку, якщо схеми та інша містобудівна документація не відповідає вже реаліям внаслідок військових дій, то саме вони мають бути розроблені та затверджені паралельно з розробкою програм відновлення та стратегій розвитку громад.

Правові засади у сфері прогнозування, планування соціально-економічного розвитку, державної регіональної політики передбачали вплив комплексу таких документів як:

Державна стратегія регіонального розвитку;

Регіональні стратегії розвитку;

Концепція сталого розвитку населених пунктів/(інтегрованого розвитку);

Програми соціально-економічного та культурного розвитку;

Стратегічні та тактичні інструменти на місцевому рівні.

Так, відповідно до закону щодо основ державної регіональної політики передбачено стимулювання розвитку регіонів. Для цього, відповідно до закону [53] затверджуються: державна стратегія регіонального розвитку та регіональні стратегії розвитку. Було започатковано системність у стратегічному і державній та регіональних стратегій розвитку, які мали враховувати і пріоритети окремих територіальних громад (так само і навпаки).

У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року зазначено: «запроваджено нові підходи до державної регіональної політики у новому плановому періоді, а саме перехід до територіально спрямованої політики розвитку на основі стимулювання використання власного потенціалу територій, надання підтримки окремим територіям, що характеризуються особливими проблемами соціально-економічного розвитку, високим історико-культурним потенціалом, екологічними умовами та потребами охорони навколишнього природного середовища. У Стратегії визначено такі типи територій, що потребують особливої уваги з боку держави та застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку: агломерації, великі, середні, малі міста, монофункціональні міста, сільські території у несприятливих умовах, гірські території Українських Карпат; макрорегіон «Азов-Чорне море», зони впливу міжнародних транспортних коридорів; прикордонні регіони, прикордонні території у несприятливих умовах, тимчасово окуповані території України, природоохоронні території та об'єкти. Такий підхід

дасть змогу забезпечити концентрацію ресурсів та зусиль усіх суб'єктів державної регіональної політики для найбільш ефективного розв'язання проблем на таких територіях, зменшення диспропорцій розвитку за рахунок підтримки економічно найслабших регіонів» [48].

Серед проблем, які притаманні громадам сьогодні А.Ф.Ткачук виділяє такі [19]:

«окупація українських територій, 329 територіальних громад окуповані, або знаходяться в зоні бойових дій;

втрата населення через масовий виїзд за кордон;

мінування територій;

руйнування інфраструктури територіальних громад;

втрата транзитного потенціалу;

падіння економіки, проблеми бюджетів;

деіндустріалізація регіонів та міст;

небезпека для прикордонних територій;

ослаблення інституцій на всіх рівнях управління;

відсутня ясність щодо системи планувальних документів для відновлення та розвитку громад та регіонів».

В Договорі про функціонування ЄС у статті 147 наголошується на територіальному підході до планування: «З метою сприяння загальному гармонійному розвитку Союз розробляє та провадить дії, що ведуть до зміцнення його економічної, соціальної та територіальної згуртованості. Зокрема Союз спрямовує свою діяльність на зменшення диспропорцій між рівнями розвитку різних регіонів та відсталих регіонів, що перебувають у найменш сприятливих умовах. Серед зазначених регіонів особливу увагу слід приділяти сільській місцевості, територіям під впливом промислової трансформації, регіонам, що страждають від суворих та постійних природних або демографічних вад, таким як регіони Крайньої Півночі з дуже низькою щільністю населення, а також острівним, прикордонним та гірським районам»

[19].

До війни диспропорції у розвитку регіонів поступово збільшувалися (європейську політику спрямовано на зменшення асиметрії), особливо це виразно засвідчено при аналізі Києва. Наразі ще більший розрив між показниками Києва і регіонів. Велика частка виробництв релоковані зі східних територій у центральні та західні регіони.

У Законі України «Про засади державної регіональної політики» визначено поняття «функціональний тип території» і це, по суті, всі ці типи європейських територій, за винятком регіонів Крайньої Півночі. Проте з'явилася категорія прикордонних із РБ та РФ територій, де завжди залишатиметься загроза ударів із боку агресора й де щільність населення після окупації ще зменшилася. Крім того мають готуватися різні програми для різних територій - відновлення/реконструкції/ліквідації наслідків війни та модернізації/розвитку/прискорення розвитку для інтеграції у ЄС як держави-члена.

Плани для України, регіонів, громад мають бути дуже детальними, оскільки саме на конкретні цілі виділятимуть кошти ЄС, включати реформи та інвестиційні заходи, якісні та кількісні кроки, які гарантують задовільне виконання цих заходів, а також орієнтовний графік їх реалізації. Слід особливо враховувати ситуацію в регіонах і громадах України, особливі їх потреби у відновленні та реконструкції, реформуванні, модернізації та децентралізації, а також проводити консультації з органами публічної влади різних рівнів з урахуванням підходу «знизу вверх» та залучення громадськості.

Погляд крізь призму комплексного розвитку територій в інтересах їхніх жителів – це важливий посил для влади у визначенні секторальних політик. Кожне рішення, кожену політику має бути проаналізовано з погляду територіального впливу: як вона впливає на вирішення проблем жителів територій та економічне зростання територіальних громад і регіонів.

Важливо уточнити перелік і встановити кваліфікаційні ознаки різних функціональних типів територій, визначені Законом «Про засади державної

регіональної політики», особливо це стосується територій, де катастрофічно зменшилася кількість населення, відбулися великі руйнування інфраструктури та місцевої економіки, ухвалити підзаконні акти, внести зміни до Державної стратегії регіонального розвитку.

Планування є невід'ємною складовою будь-якого процесу управління. Природньо, що органи влади всіх українських міст і регіонів планують певну діяльність на власній території, але переважна їх більшість здійснює планування розвитку лише на один - наступний рік. Вони передбачають лише невідкладні заходи. Програма соціально-економічного розвитку, цільові програми на 3-5 років можуть стати основою для консолідації громад/району/області навколо стратегічної ідей їх розвитку. Інвентаризація ресурсів, узгодження інтересів сторін, що беруть участь в цьому процесі (влада, бізнес, населення, громадські організації), запобігання конфліктам між ними, визначення відповідальних дозволяє організувати процес управління, перш за все при вирішенні повсякденних і майбутніх проблем.

Дуже важливо, щоб всі планові документи, що розробляються чи розроблятимуться перебували в системі, були узгоджені між собою (довгострокова стратегія - програма соціально-економічного розвитку - програма відновлення - місцеві цільові програми та інші).

3.2. Можливості адаптації політики місцевого економічного розвитку зарубіжних країн у повоєнний період

Політичні, культурні та соціально-економічні, безпекові умови різняться не лише від країни до країни, а також і від громади до громади, що обумовлює різні політики місцевого економічного розвитку. Контекстуальні рамки, в яких він реалізується також важливо зрозуміти тому що: (а) саме контекст визначає планування та реалізацію місцевого економічного розвитку, окреслюючи

потенціал (якість і кількість наявних ресурсів), спроможності (повноваження) та інтерес; і (б) він же допомагає реалістично оцінити і врахувати, відтворити досвід та кращі практики.

На особливу увагу заслуговує досвід Японії у післявоєнній відбудові економіки, тому що за 1935-1945 рр. Японія втратила майже 70% активів. Звіт «Основні проблеми економічної реконструкції Японії» є відомим прикладом розвитку японського економічного мислення, а ідеї з нього є актуальними і сьогодні. Методологічні підходи його включали аналіз нової глобальної ситуації, історичного стану і географічного положення переможеної Японії, вивчено причини поразки і позитивні аспекти ситуації, що склалася, а також розробку пропозицій щодо розвитку певних галузей і стимулювання експорту, з конкретними діями і необхідними заходами державної політики.

Основні ідеї, що розглядалися:

«економічна політика Японії має базуватися на глибокому аналізі зсуву глобальних тенденцій;

повинна бути розроблена і впроваджена всеохоплююча і конкретна стратегія відновлення, що має ґрунтуватися на індустріалізації, вдосконаленні технологій і динамічному розвитку торгівлі;

на етапі відновлення інвестиції мають стати основним пріоритетом, споживання повинно бути обмежене (населення терпить низький рівень життя доти, доки економіка не покаже сталих темпів зростання);

мають бути відновлені й вільні ринки через концентрацію зусиль на насичення ресурсами;

для відновлення галузі необхідно ретельно проаналізувати ключові аспекти і запропонувати реалістичні та конкретні програми розвитку (як зазначалося, Японія має, насамперед, відновити технологічно передові галузі промисловості, а оскільки порівняльні переваги в текстильній галузі та в сільському господарстві було втрачено, то позначився їх очікуваний розвиток в інших частинах Азії)» [26].

Існує перебільшене уявлення про обсяг наданої Японії економічної допомоги з боку США, яка головним чином виділялася в 1945-1952 рр. як пільгові кредити у грошовій і натуральній формах на суму 2,4 млрд. дол. (у середньому 4,5% ВВП Японії на той час). Крім того, Світовий банк надав Японії кредити на суму 860 млн. дол. [20].

Одним із факторів успішності повоєнного відновлення і подальшого успіху країни на світовому ринку стало впровадження у діяльність промислових компаній та інших організацій нових підходів до управління на основі принципів безупинного вдосконалення та системи глибинних знань за Е. Демінгом, задля створення тривалих і водночас гнучких організаційних структур, де гармонійно поєднуються технічний, матеріальний і соціальний, людський виміри.

14 принципів менеджменту за версією, яка надається на офіційному сайті Інституту У.Едварда Демінга (The Deming Institute, 2023) включають: 1) Постійність мети. 2) Нову філософію змін. 3) Позбутися залежності від перевірок (інспекції) для досягнення якості. 4) Відмову від практики оцінювання постачальників лише за ціновим фактором. 5) Постійне і безупинне вдосконалення системи виробництва й обслуговування. 6) Запровадження навчання на робочому місці. 7) Запровадження лідерства. 8) Вигнання страху. 9) Руйнування бар'єрів між підрозділами. 10) Позбавлення пустопорожніх гасел. 11) Щоб змінити результати, потрібно змінити систему: ліквідувати норми праці (квоти) на виробництві та управління за цілями. 12) Усунення бар'єрів, які позбавляють права пишатися своєю працею (а. виконавців, б. управлінців та дослідників). 13) Запровадження дієвих програм освіти та самовдосконалення. 14) Залучення кожного до діяльності з трансформації [10].

Становить інтерес історія повоєнного відродження Південної Кореї [21]. Економічні реформи в Кореї розпочалися у 1961 р., коли до влади прийшла нова команда реформаторів на чолі з генералом Пак Чон Хі, яка за мету поставила перетворення країни з відсталого аграрної на сучасну індустріальну на основі централізованого управління [61]. Посилення значення ключових галузей

промисловості, зменшення безробіття і впровадження ефективніших управлінських підходів, збільшення експорту, що означало підвищення конкурентоспроможності південнокорейських товарів і продуктивності праці – стали пріоритетними. Ключовими галузями промисловості було визнано електроніку, суднобудування і автомобільну промисловість, їх розвиток стимулювався Урядом.

С.Іванов зазначає: «У результаті проведених заходів зростання промислового виробництва становило 25% на рік, причому в середині 1970-х років темпи збільшилися до 45% на рік. З 1960-х років корейська економіка почала бурхливо розвиватися. За майже три десятиліття (з 1962 по 1989 р.) ВВП збільшувався в середньому на 8% на рік (з 2,3 млрд. дол. у 1962 р. до 204 млрд. дол. у 1989 р.). Середній річний дохід населення зріс з 87 дол. на 1 особу в 1962 р. до 4830 дол. у 1989 р. Частка промислового сектору в 1962 р. становила 14,3% ВВП, а в 1987 р. - 30,3%. Обсяг торгівлі товарами народного споживання підвищився з 480 млн. дол. у 1962 р. до 127,9 млрд. дол. у 1990 р.» [26]

Наприкінці 1980-х років внутрішній ринок Південної Кореї став основою економічного зростання. Підвищення платоспроможності населення сприяло обсягів продажу автомобілів та інших дорогих товарів. Спрямована на експорт корейських товарів економічна політика уряду була змінена з фокусом на самозабезпечення, що привело до зменшення залежності від інших держав. Нестримно розвивався сектор послуг.

Цікавим є досвід відновлення та розвитку Грузії. Збройний конфлікт 2008 р. призвів до криз у економіці країни. У 2003-2005 рр., за даними Standard & Poor's, експорт щорічно зростав на 36%, у 2008 р. знизився до 8%. Причиною стала залежність від РФ (туди Грузія продавала до 80% вина і 70% мінеральної води). 2009 р. почалася рецесія. Підприємства закривалися через військові дії та відсутність замовлень. Промислове виробництво впало з 35% до 6%, а безробіття збільшилося з 13,3% до майже 17% [26].

С.Іванов відмічає: «Партія, що прийшла до влади завдяки «революції

троянд», почала відновлювати економіку за рахунок кредитів міжнародних фінансових інститутів. Так, МВФ, Світовий банк і Євросоюз надали Грузії 4,5 млрд. дол. (з яких кредити - 2,5 млрд. дол., а 2 млрд. дол. - грант). Рівень державного боргу подвоївся й склав 42% ВВП. Основні вимоги МВФ до уряду Грузії полягали в такому: реформування економіки, тотальна економія і скорочення заробітних плат державних службовців, вільне встановлення курсу ларі. На фоні емісії ларі реалізація даних вимог практично відразу призвела до зростання цін (інфляція зросла з 5% до 14%). Унаслідок цього проїзд у громадському транспорті подорожчав більш як у 2 рази, а ціни на хліб і м'ясо підвищились у 2,5 рази» [26].

Були реалізовані рекомендації МВФ і Світового банку - боротьба з корупцією, спрощення адміністрування податків, реформи у виробництві стосовно якості, сертифікації і вихід продукції на нові ринки. Грузія почала активно розвивати туризм, кількість туристів зросла в 5 разів.

Безумовно, забезпечити економічне зростання в Україні можна після завершення воєнних дій і проведення реформ.

У таблиці 3.1 наведено чинники, що сприяли відновленню та розвитку країн у повоєнний період.

У кризових умовах, які будуть контекстом повоєнного відновлення територій України, зазначені підходи до забезпечення вдосконалення можуть бути інтерпретовані як напрями долання наявного комплексу викликів на всіх рівнях управління.

В Україні слід фінансові надходження направляти у визначені пріоритетні сфери та галузі, адже саме вони могли б стати драйвером економіки, тому що немає в нас стільки талановитих спеціалістів, щоб забезпечувати всі напрями, як і немає бази, обладнання, матеріалів і, звичайно, фінансів. Варто зосередитися насамперед на новітніх наукомістких технологіях, інноваціях, розвитку індустріальних та наукових парків.

Таблиця 3.1

Основні чинники відновлення та розвитку країн після завершення
воєнних дій [26]

Чинники	Японія	Південна Корея	Грузія
Нова команда реформаторів (патріотів)	+	+	+
Визначення концепції та моделі розвитку (основна мета, завдання, роль держави)	+	+	+
Розробка внутрішньої та міжнародної економічної політики (стратегії розвитку)	+	+	+
Реалізація структурних реформ, спрямованих на оновлення та нарощування виробництва і торгівлі, підвищення продуктивності праці, зайнятості, посилення цінової стабільності	+	+	+
Визначення пріоритетних (ключових) галузей та напрямів розвитку	+	+	+
Зовнішня допомога (грошова, ресурсна)	+	+	+
Розроблений механізм використання власних (для поточних витрат) і запозичених (для капітальних інвестицій) коштів	+	+	+
Контроль (обмеження прав уряду) кредиторів над діями уряду (використанням отриманих коштів). Нові схеми розрахунків та погашення кредитів	+		
Створення ефективної системи управління економікою (активна участь держави)	+	+	+
Зростання споживання та доходів населення	-	+	+
Боротьба з корупцією	+	+	+
Географічна наближеність і доступність містких ринків	-	+	+
Недопущення надмірної концентрації виробництва і капіталу, уникнення формування монополій	+	+	
Реалізована соціальна політика	+	+	-

На нашу думку, в Україні для успішного відновлення необхідні такі послідовні кроки:

розробка Плану та програм відновлення;

визначення ключових (пріоритетних) галузей, які сприятимуть конкурентоспроможності товарів і послуг на зовнішніх ринках;
створення індустріальних і наукових парків, масштабування бізнесу;
прийняття відповідних законів;
розробка механізмів використання запозичених коштів та їх контролю;
недопущення корупції та запровадження механізмів боротьби з нею;
розробка політики зростання доходів і споживання населення;
втілення ефективної соціальної політики та політики згуртування.

3.3. Пріоритети у політиці місцевого економічного розвитку Києва

До числа чинників подальшого розвитку української столиці слід віднести: імідж незламності та селектування знакових цінностей міста, людський капітал, який має бути дооціненим з точки зору не тільки економічних можливостей та впровадження інновацій, але й суспільно-політичних впливів, демократії участі;

фізичний капітал, конкурентним підґрунтям якого має стати термінове інвестування та модернізація, відновлення зруйнованого;

фінансова стабільність в наданні якісних послуг та можливості реалізації масштабних інфраструктурних проєктів;

стан довкілля, котрий потребує запровадження цілої низки системних заходів регулювання.

Зручне транспортно-географічне положення міста на перетині ключових залізничних, авто- та авіасполучень між Європою і Азією, між країнами Балтики і Скандинавії та Близьким Сходом; культурні та історичні пам'ятки світового значення; привабливість ландшафтів міста; підвищення якості обслуговування туристів (зокрема, створені додаток «Kyiv City Guide», туристичний портал міста тощо); всесвітня відомість України і м. Києва, зокрема, завдяки нашим

спортсменам, артистам, діячам культури та мистецтва, вченим, воїнам, громадським діячам є вихідними умовами для подальшого розвитку Києва як великого туристичного центру.

Європейськість розбудови Києва вбачається у докорінній зміні підходів до його управління та функціонування, забезпеченні нагальних потреб та перспективного планування, найважливішими напрямками реалізації чого є наступні: децентралізація та розвиток декількох центрів ділової, у т. ч. міжнародної, активності, збереження культурної спадщини та гармонійне урізноманітнення архітектурних форм та напрямів містобудування, реконструкція та реновація старих промислових територій та житла, надання пріоритетності у розвитку міського громадського транспорту, підвищення бізнес активності, стимулювання малого і середнього бізнесу, соціального підприємництва, створення креативних і публічних просторів, оцінювання додаткових системних наслідків отримання інтеграційних ефектів гіперконцентрації в столиці різноспрямованих факторів.

Враховуючи, що головними чинниками впливу на продуктивність економіки є виробництво ВРП та кількість зайнятих у виробництві (наданні послуг), у наступні роки необхідно змінити існуючі тенденції загальної продуктивності шляхом реструктуризації економіки та задіяння оптимального співвідношення факторів виробництва, що використовуються в економіці - праця (цілеспрямована діяльність людей), земля (природні ресурси), капітал (засоби виробництва), зокрема:

виведення з «тіні» прибутків і стосунків у сфері зайнятості населення. Основна небезпека тіньової зайнятості полягає в тому, що місцеві бюджети втрачають надходження з податку на доходи фізичних осіб, які є одним із джерел наповнення бюджету, місцева влада не має можливості повною мірою забезпечити потреби міста виконувати соціальні програми, самих же киян тіньова зайнятість позбавляє соціальних гарантій;

подолання суттєвої диференціації розмірів заробітної плати за видами

економічної діяльності шляхом підвищення оплати праці працівників таких видів економічної діяльності як освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, в яких зайняті люди з високим рівнем професійної освіти;

сприяння оновленню основних фондів, насамперед, комунальної власності. Застарілі устаткування і технології обумовлюють не тільки низьку та «неякісну» капіталоозброєність і, відповідно, низьку продуктивність праці, але і нераціональне використання сировини, матеріалів і енергії і, як наслідок неконкурентоспроможність продукції і економіки в цілому. Тому стан основних засобів, зокрема рівень морального і фізичного зносу, є критичним фактором реалізації економічної політики міста;

залучення та ефективне використання інвестицій, які з великою ймовірністю надходять до столиці після завершення війни, зокрема, в рамках допомоги та супроводження процесу відновлення та набуття країною членства в Європейському Союзі;

спрямування інвестицій на створення високопродуктивних якісних робочих місць, надання молоді можливість отримати перше робоче місце через реалізацію відповідних місцевих програм;

реалізація проектів середньо- та довгострокового інноваційно-інвестиційного спрямування, насамперед проектів структурної перебудови та модернізації пріоритетних галузей економіки (зокрема, SMART спеціалізації), розвитку експортного потенціалу, поживить інвестиційні процеси та створити умови для ефективного використання праці і капіталу в економіці міста.

розвиток середнього та малого підприємництва через надання пільгових кредитів, грантів, підтримку стартапів та бізнес інфраструктури тощо.

Статус кандидата для України суттєво підвищує рівень відповідальності ЄС за процеси в політичній, економічній, соціальній і гуманітарній сферах України, а також за досягнення Україною суттєвого поступу в цих сферах. Перспектива членства в ЄС, за визнанням багатьох експертів, є важливим драйвером реформ, який підкріплюється солідним фінансуванням з боку

ЄС. Статус кандидата до ЄС зробить Україну повноправним членом програм та ініціатив Євросоюзу, відкритих як для країн ЄС, так і країн зі статусом кандидата на членство.

В новому статусі Україні доступна фінансова допомога ЄС призначена для країн, які готуються до вступу в ЄС, яка надається у формі грантів, інвестицій та технічної допомоги, що стане великим кроком уперед порівняно з 2014–2021 роками, коли допомога ЄС Україні інституціоналізувалася через макрофінансову допомогу та інструменти Європейської політики сусідства.

Проте, активізацію зовнішньоекономічної діяльності можна очікувати після завершення війни. Головним драйвером зовнішньоекономічної діяльності мають стати процеси набуття Україною членства в ЄС. Вступ України до ЄС буде вагомим стимулом для зростання торгівлі та виходу на якісно інший рівень розвитку нашої держави – на один рівень з провідними країнами Європи та прийняття її до об'єднання вільних, економічно розвинутих держав. Вступ країни до ЄС надасть низку переваг як для громадян нашої держави так і для бізнесу: зниження цін на товари та підвищення якості цих товарів; вільний рух робочої сили, товарів, послуг та капіталу; доступ до ринків третіх країн; підвищення ефективності транспортної логістики; державна допомога ЄС, доступ до фінансових установ та фондів у межах ЄС; зростання експортних продажів; прозорість правил оподаткування та бухгалтерського обліку зовнішньоекономічної діяльності; відсутність митних або кількісних обмежень в межах ЄС; спрощені адміністративні процедури при торгівлі з іншими країнами-членами ЄС; доступ до ринку з 450 мільйонами споживачів; взаємна сертифікація товарів; єдиний стандартний процес сертифікації; суворе дотримання конкурентної політики та прав інтелектуальної власності.

Збільшення зовнішньо торговельного обігу м. Києва можливе за рахунок:
створення експортно-орієнтованих підприємств;

збільшення поставок до країн ЄС як головного партнера в експортно-імпортних операціях;

збільшення обсягу експорту товарів, які мають суттєву додану вартість;
відновлення експорту товарів до країн Північної Африки та Азії (на сьогодні саме в ці країни найбільше скоротився експорт товарів);

використання в повній мірі підприємствами правил «митного безвізу» (з 1 жовтня 2022 року набрала чинності Конвенція про процедуру спільного транзиту та Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами), що дозволить вантажам швидше проходити кордони між Україною та країнами ЄС;

скасування квот та мит Європейським Союзом, що спрощує експорт аграрної продукції. Надзвичайно сприяють поживленню торгівлі «лінії солідарності», започатковані Єврокомісією для України, та посилення спроможності митної інфраструктури;

вжиття на рівні держави заходів щодо розблокування портів, розбудова та переорієнтація постачання основних товарів експорту з портів на альтернативні маршрути;

поліпшення технічної та організаційної сумісності залізничних систем України та ЄС;

зміцнення спроможності Укрзалізниці до забезпечення відновлювально-ремонтних робіт залізничної інфраструктури в необхідних для здійснення експортних перевезень вантажів обсягах в умовах можливої інтенсифікації обстрілів з боку РФ.

Для підтримки відновлення сектору малого та середнього бізнесу необхідна підтримка у відновленні бізнесу, перебудові ланцюгів постачання, створенні нових зв'язків та ділових партнерств, оптимізації витрат та отриманні фінансової підтримки. Проте, ті підприємства, які забезпечують першочергові потреби населення – продукти харчування, їжу, одяг чи взуття відновили або відновлюють свою діяльність.

Для зменшення навантаження на бюджет м. Києва соціальної складової, доцільно владі столиці налагодити та розширити партнерські зв'язки із представниками соціального підприємництва. В умовах військового часу саме

цей сектор набуває все більшого поширення завдяки своїй здатності вирішувати локальні соціальні та економічні проблеми за ініціативи самих громадян, і тому потребує особливої уваги. Соціальний бізнес бере на себе вирішення проблем соціально незахищених громадян та їхнє працевлаштування, підтвердженням чого є активний розвиток таких підприємств у країнах Європи, уряди яких із цією метою створили потужну інституційну базу.

Висновки до розділу 3

1. Обґрунтовано необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення стимулювання місцевого економічного розвитку у повоєнний період. Це стосується Державної стратегії регіонального розвитку, визначення функціональних типів території, як-то прикордонних із рб та рф територій, де завжди залишатиметься загроза ударів із боку агресора й де щільність населення після окупації ще зменшилася.

2. Проаналізовано основні чинники, що забезпечували відновлення та розвиток Японії, Південної Кореї, Грузії після воєн для їх урахування при створенні Плану та програм відновлення України. На нашу думку необхідним є: визначення ключових (пріоритетних) галузей, які сприятимуть конкурентоспроможності товарів і послуг на зовнішніх ринках; створення індустріальних і наукових парків, масштабування бізнесу; прийняття відповідних законів; розробка механізмів використання запозичених коштів та їх контролю; недопущення корупції; розробка політики зростання доходів і споживання населення; соціальної політики та політики згуртування.

3. Аргументовано пріоритети у політиці місцевого економічного розвитку та чинники подальшого розвитку української столиці. Необхідна докорінна зміна підходів до управління столицею, до планування, збереження культурної спадщини, реконструкції та реновації старих промислових територій та житла, розвитку міського громадського транспорту, підвищення бізнес активності, створення креативних і публічних просторів.

ВИСНОВКИ

Проведене магістерське дало можливість зробити такі висновки, що мають наукове і практичне значення:

1. Розглянуто сутнісні ознаки місцевого економічного розвитку з точки зору публічного управління та адміністрування: 1) це є процес у якому задіяні різні суб'єкти (влада, бізнес, громада) та зацікавлені сторони; 2) він відбувається у громаді, районі чи регіоні, тобто у територіальних підсистемах; 3) це співпраця результатом якої є якісні та / чи кількісні поліпшення та зростання добробуту; 4) результативнішим є підхід «знизу-вгору», коли рішення з місцевих питань приймається на найнижчому рівні, де вони можуть бути вирішені, 5) необхідні механізми його стимулювання. Місцевий економічний розвиток тому і визначають як процес зміцнення спроможностей громади, економічного зростання, збільшення добробуту, створення робочих місць, залучення інвестицій та підвищення рівня і якості життя всіх жителів на основі стратегічного партнерства влади, бізнесу, неурядового сектору та інших важливих суб'єктів у громаді.

2. З'ясовано засади формування політики місцевого економічного розвитку. Охарактеризовано механізм функціонування територіальних підсистем і процес еволюції цього механізму. Наразі це цілісна сукупність засобів і способів організації виробництва і життєдіяльності на місцевому рівні, що включає блоки прийняття рішень з питань місцевого значення, механізм відносин власності з приводу територіальних ресурсів і об'єктів інфраструктури, формування і витрачання місцевих фінансових ресурсів, місцевого господарського регулювання. Для України актуальним є досягнення орієнтирів, заданих Європейською хартією місцевого самоврядування. Це багаторічне завдання, головні кроки до вирішення якого були зроблені у процесі децентралізації.

3. Розглянуто визначення цілей місцевої економічної політики з точки

зору ієрархічного підходу. Зазначено, що як частина місцевої соціально-економічної політики економічна політика орієнтується на її кінцеву мету і розробляється в ув'язці з іншими місцевими політиками. У центрі уваги місцевої економічної політики знаходяться такі завдання, як сприяння зайнятості, збереження наявних робочих місць. При цьому важливо враховувати як вимоги виробництва, так і можливості населення, зокрема кваліфікацію, освіту працівників. При виборі напрямів розвитку і відповідних заходів економічної політики необхідна адекватна оцінка місця розташування та перспектив повоєнного розвитку, врахування всіх логістичних мереж (залізничних, автомобільних, водних і повітряних), інвентаризація можливостей інфраструктури, якості ґрунтів, інженерних мереж, енергопостачання і багатьох інших чинників, зокрема, як і перспектив розвитку країни і конкретного регіону. Розглянуто зміни пріоритетів місцевої економічної політики та зазначено, що основною метою має стати підвищення конкурентоспроможності територіальних підсистем і України в цілому.

4. Проаналізовано основні передумови розвитку міста Києва перед війною. З'ясовано, що місцева економічна політика міста Києва формувалася під впливом таких внутрішніх і зовнішніх факторів як зростання чисельності населення, яка була співставна або навіть перевищувала чисельність населення окремих регіонів України, при середньому віці киян 40,3 років, тобто в активному працездатному віці; втрачання промислової функції при значному нарощуванні обсягів, а також якісних характеристик інфраструктурних, креативних та соціальних послуг, що зумовили збільшення попиту на інтелектуальний капітал; світове визнання Києва як ІТ-хабу, наявність офісів та дослідницьких центрів провідних світових компаній, розвинена стартап екосистема, наявність закладів освіти високого рівня знань та студентів, частка яких склала 24,6% від загальноукраїнського показника. Київ з початку 2000-х років демонструє високі якості драйвера економічного зростання.

5. Досліджено умови для ведення бізнесу у місті Києві та виявлено, що

вони були сприятливі. 2020 року тут було зосереджено понад 304 тис. суб'єктів господарювання (15,4% від загалу), загальна чисельність зайнятих на них працівників становила понад 2,1 млн. осіб (23,8% по загалу по Україні). Задля продовження роботи бізнесу та створення робочих місць під час війни: спрощено процедури реєстрації фізичної особи-підприємця або юридичної особи, запроваджено безоплатне отримання юридичних консультацій через мобільні застосунки, перехід малого та середнього бізнесу повністю на добровільну сплату податків до бюджету, зменшення оподаткування фізичних осіб-підприємців третьої групи до 2% доходу, скасування всіх перевірок тощо. Більшість підприємців використовують цифрові канали продажів, серед яких є соціальні мережі та власний сайт. Київрадою були прийняті рішення щодо: зменшення до 1 гривні розміру пайової участі в утриманні об'єктів благоустрою при розміщенні тимчасових споруд, відкритих (літніх) та сезонних майданчиків; звільнення від орендної плати за оренду комунального майна; звільнення від плати за розміщення зовнішньої реклами та реклами на транспорті; рекомендовано виробникам та/або надавачам комунальних послуг не здійснювати: нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних на заборгованість, утворену за несвоєчасне та/або неповне внесення плати за такі послуги; припинення та/або зупинення надання таких послуг у разі їх несплати.

6. Виявлено проблеми довоєнного та виклики воєнного періоду. Негативними факторами залишається законодавча обмеженість розвитку міста (як і Київської агломерації в цілому) та розподілу бюджетних ресурсів, активне лобювання інтересів великого у т. ч. міжнародного капіталу при прийнятті управлінських рішень, складність ринкового регулювання пропорцій господарства, недостатня розвиненість бізнес-середовища, асиметричний розвиток міської інфраструктури у районах міста, хаотична забудова та забрудненість навколишнього середовища. Війна обумовила низку інших безпрецедентних викликів: руйнування інфраструктури (у т.ч. житла, критичної

інфраструктури, культури, освіти, охорони здоров'я), масову міграцію киян за межі міста та за кордон України; приплив ВПО з інших регіонів; скорочення виробництва; втрати надходжень до бюджету міста; одночасне формування територіальної оборони міста, створення (відновлення) укриттів та забезпечення повноцінного надання всіх видів послуг (від комунальних до освітніх) для мешканців; скорочення банківського кредитування бізнесу та ін. Розглянуто низку урядових програм, що діють задля підтримки бізнесу.

7. Обґрунтовано необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення стимулювання місцевого економічного розвитку у повоєнний період. Це стосується Державної стратегії регіонального розвитку, визначення функціональних типів території, як-то прикордонних із рб та рф територій, де завжди залишатиметься загроза ударів із боку агресора й де щільність населення після окупації ще зменшилася. Крім того мають готуватися різні програми для різних територій - відновлення/реконструкції/ліквідації наслідків війни та модернізації/розвитку/ прискорення розвитку для інтеграції України у ЄС як держави-члена.

8. Розглянуто можливості адаптації політики місцевого економічного розвитку зарубіжних країн у повоєнний період. Проаналізовано основні чинники, що забезпечували відновлення та розвиток Японії, Південної Кореї, Грузії після воєн для їх урахування при створенні Плану та програм відновлення України. На нашу думку необхідним є: визначення ключових (пріоритетних) галузей, які сприятимуть конкурентоспроможності товарів і послуг на зовнішніх ринках; створення індустріальних і наукових парків, масштабування бізнесу; прийняття відповідних законів; розробка механізмів використання запозичених коштів та їх контролю; недопущення корупції та запровадження механізмів боротьби з нею; розробка політики зростання доходів і споживання населення; втілення ефективної соціальної політики та політики згуртування.

9. Аргументовано пріоритети у політиці місцевого економічного розвитку та чинники подальшого розвитку української столиці. До них віднесено імідж

незламності та селектування знакових цінностей міста, людський капітал, який має бути дооціненим з точки зору не тільки економічних можливостей та впровадження інновацій, але й суспільно-політичних впливів, демократії участі; фізичний капітал, конкурентним підґрунтям якого має стати термінове інвестування та модернізація, відновлення зруйнованого; фінансова стабільність в наданні якісних послуг та можливості реалізації масштабних інфраструктурних проєктів; стан довкілля, котрий потребує запровадження цілої низки системних заходів регулювання. Але необхідна, на нашу думку, й докорінна зміна підходів до управління столицею, до планування, збереження культурної спадщини, реконструкції та реновації старих промислових територій та житла, розвитку міського громадського транспорту, підвищення бізнес активності, створення креативних і публічних просторів, оцінки додаткових системних наслідків отримання інтеграційних ефектів гіперконцентрації в столиці різноспрямованих факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабаєв В. М. Практика муніципального управління: Навч. посіб. / В.М.Бабаєв. Х. : ХДАМГ, 2002. 311 с.
2. Бабаєв В. М. Управління міським господарством: теоретичні та прикладні аспекти [Монографія]. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2004. 202 с.
3. Балдич Н. Гринчук Н. Ходько Н. Чорній Л. Глібіщук Я. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування. МЕР: сучасні концепції, моделі, та ресурси. Практичний посібник, частина 1. 2020. 102 с.
URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/PLEDDG_LED_Finance_Guide_Part_1.pdf.
4. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник / [Берданова О., Вакуленко В.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO. К. : ТОВ «Софія-А». 2012. 88 с.
5. Блейклі Едвард Д. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика. / Едвард Блейклі. Львів: «Літопис», 2003. 412 с.
6. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI. (зі змінами). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Вакуленко В.М., Мамонова В.В., Шаров Ю.П. Стратегічне планування на місцевому та регіональному рівнях: Навч. посібник / Національна академія держ. управління при Президентові України. Ужгород: Патент, 2004. 198 с.
8. Варда Я., Клосовські В. Острови надій: розробка стратегій локального розвитку. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. 312 с.
9. Васильченко Г. Місцевий економічний розвиток і прямі іноземні інвестиції. Галицький економічний вісник. 2009. № 1. С. 40-46.
10. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи : міжнародна колективна монографія / [редколегія, голова – д.е.н. В.В.Небрат] ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К., 2023. 571 с. URL

: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-development.pdf>

11. Волосюк М.В. Концептуалізація забезпечення місцевого економічного розвитку: зарубіжний досвід і можливості його адаптації в Україні. БІЗНЕС ІНФОРМ. №12. 2022. С. 154 – 163.

12. Воробей В. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: корисні поради та кращі практики. Посібник. 2021. 24 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/717/MER_2021_WEB.pdf.

13. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. : НАДУ, 2014. 448 с.

14. Дейлі Герман. Поза зростанням: економічна теорія сталого розвитку. /Герман Дейлі. Вашингтон: Світовий Банк. 1979. 345 с.

15. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку. Навчальний посібник. / В.В.Мамонова, Н. І. Балдич, Н. М. Гринчук [та ін.]; за заг ред. Л.Чорнія. К.: Центр громадської експертизи, Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2013. 176 с.

16. Еволюція місцевого економічного розвитку в Канаді – аналіз, концепція, практичні рішення та кращі практики. Проект «Місцевий економічний розвиток міст України (ПРОЕКТ МЕРМ)». 2012. 50 с.

17. Економічна демократія та розвиток місцевого самоврядування в Україні : Зб. наук. ст. за ред. Я. А. Жаліла. К. : Альтерпрес, 2003. 74 с.

18. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю.В.Ковбасюка, В.П.Трощинського, Ю.П.Сурміна. К.:НАДУ, 2010. 820 с.

19. Ефективна регіональна політика зміцнюватиме євроінтеграційні перспективи України. URL.: <https://www.csi.org.ua/news/efektyvna-regionalna-polityka-zmicznyuvatyme-yevrointegracijni-perspektyvu-ukrayiny/>

20. Економічний потенціал і тенденції розвитку Японії URL : <https://ukrefs.com.ua/120749-Ekonomicheskiiy-potencial-i-t...zvitiya-YAponii.html>

21. Економічне диво за одне покоління: Південна Корея - приклад для

України. URL : <https://news.finance.ua/ua/news/-/400091/ekonomichne-dyvo-zadone-pokolinnya-pivdenna-koreya-pryklad-dlya-ukrayiny>.

22. Європейська Хартія місцевого самоврядування URL: <https://rm.coe.int/-pdf-a6-59-pages/168071a536>

23. Ємець В.В. Економічний розвиток у повоєнний період в Україні: регіональний та місцевий аспекти. Економіка та держава. 2022. № 5. С. 68-72.

24. Земельний кодекс України. К. : Парламент. вид-во, 2001. 71 с.

25. Зіневич О. Розробка стратегії економічного розвитку: Навч.пос. для місцевих рад в Україні. Київ, Програма сприяння парламентам України за фін. підтр. АМР США.

26. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. Економіка України / Economy of Ukraine, 2019, № 1 (686). С.75-89.

27. Інструментарій розвитку громад та їх економік [Community and Economic Development Tool Box]. URL: <http://www2.uwsuper.edu/cedpt/index.htm>

28. Інструменти регіонального розвитку в Україні : навч. посіб. /О.В.Берданова, В.М.Вакуленко, Н.М.Гринчук та ін.; за заг.ред. В.М.Вакуленка, О.В.Берданової. К. : НАДУ, 2013. 286 с.

29. Карий О.І. Стратегічне планування розвитку міста. 2-ге вид., перероблене і доповнене. Львів: ЗУКЦ, 2007. 317с.

30. Конституція України. К. : Вид-во Право, 2002. 48 с.

31. Коробко Б. Енергетика та сталий розвиток. Інформаційний посібник для українських ЗМІ. ВЕГО «МАМА-86». К., 2007. 44 с.

32. Мамонова В.В. Концептуальні засади створення нової національної системи планування розвитку регіонів. Управління сучасним містом. 2002. № 1-3 (5). С. 43 - 49.

33. Мелизов В.Д., Довгань Л.С. Стратегічне управління. К.: ТОВ «УВПК», 2000. 387 с.

34. Мельник Ю.М. Місцевий соціально-економічний розвиток: poradnik

для депутатів місцевих рад та посадових осіб місцевого самоврядування / Ю.М.Мельник, О.В. Молодцов. К.: Оріяни, 2004. 120 с.

35. Мескон М., Альберт М. Хедоурн Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. М.: Дело, 1992. 701 с.

36. Місто та економіка (або місцевий економічний розвиток). Посібник для працівників органів місцевого самоврядування. / Джеймс Г. Баддс, Северська Магдалена, Губа Марина, Костенок Ігор, Проскурнін Володимир, Трушкевич Ірина, Огієнко В'ячеслав, Хоменко Яна, Шевчук Олександра. К.: Академпрес, 2003. 152 с.

37. Місцеве самоврядування : підручник / за ред. В. М. Вакуленка, Ю. Ф. Дехтяренка, В. С. Куйбіди. К. : НАДУ, 2019. 723 с.

38. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади. Посібник з основ теорії і практики МЕР /ТОВ «Локхейвен Менеджмент Консалтантс» (Lochaven Management Consultants Ltd.), Проект міжнародної технічної допомоги «Місцевий економічний розвиток міст України». /Переклад з англ. /Джордж Едвард (Тед) Треллер, кер. автор. кол. К. : 2014. 120 с.

39. Панахид Г. Можливості застосування іноземного досвіду з економічного розвитку громади в Україні. Економічний розвиток громад. 2007. № 4. С. 8-14.

40. Парді Б., Гау Б.-Л. Економічний розвиток громади: сталий розвиток та подальші кроки. Економічний розвиток громад. 2007. № 4. С. 2-4.

41. Пархоменко В. Місцевий економічний розвиток та його планування. URL: <http://www.csi.org.ua/www/?p=1307>.

42. Пархоменко В. Стратегічне планування розвитку громади. Практ. посібник / Пархоменко В., Прошко В., Мавко П. Львів: «СПОЛОМ», 2002. 160 с.

43. Підтримання темпу процесу децентралізації в Україні, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264301481-uk>. URL: <https://read.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/9789264301481-uk#page1>.

44. Планування місцевого сталого розвитку. Посібник з формулювання

стратегії місцевого сталого розвитку /ПРООН, Муніципальна програма сталого розвитку. Київ, 2005. 69 с.

45. Податковий кодекс України [Текст] : Закон України [прийнятий 02.12.10] Голос України. 2010. 4 грудня.

46. Посібник з моніторингу та оцінювання програм регіонального розвитку / Лендшел М., Винницький Б., Ратейчак Ю., Санжаровський І. За ред. Санжаровського І., Полянського Ю. К.: К.І.С., 2007. 80 с.

47. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України Офіційний сайт Верховної Ради України. URL. : www.rada.gov.ua

48. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>

49. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України. Відом. Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 379–429.

50. Про місцеві державні адміністрації : Закон України. Офіційний вісник України. 1999. № 18.

51. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України. URL.: <http://zakon.rada.gov.ua>.

52. Про розмежування земель державної та комунальної власності: Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

53. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України № 2850-IV від 08.09.2005. Урядовий кур'єр. 12 жовтня 2005 року.

54. Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України. Відом. Верховної Ради України. 1999. № 11. Ст. 79.

55. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.

56. Райт Г. Економічний розвиток місцевого самоврядування. / Г.Райт. К.:

УДУС, 1994. 86 с.

57. Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи / кол. авт.: В.С.Куйбіда, В.А.Негода, В.В.Толкованов. К.: Вид-во «Крамар», 2009. 170 с.

58. Рубцов В. Про конкурентоспроможність територіальних громад // Проблеми формування добросовісного, належного місцевого врядування : Збірник матеріалів та документів. / Заг. ред. М. Пухтинського. К. : Атіка, 2008. С. 358-366.

59. Салій І. Українські міста: питання власності і муніципального управління: Навч. посіб. К.: Експрес-Поліграф. 2001. 415 с.

60. Свибург Гвен. Местное экономическое развитие: Краткий справочник. Вашингтон, Округ Колумбия, Всемирный Банк, Отдел городского развития, 2006. 14 с. URL: www.worldbank.org/urban/led

61. Семенюк І.В. Особливості історичної традиції Південнокорейського суспільства. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. № 55. С. 45-55 URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_55_45.pdf.

62. Слава С.С., Грін Г. Місцевий економічний розвиток: сучасні концепції та методи. Ужгород: Мадісон: Мистецька лінія. 2000. 234 с.

63. Степаненко А. Теорії місцевого економічного розвитку. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Chseg/2010_8/Stepanenko.pdf 2010. 16 с.

64. Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні : аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, М. О. Кушнір, В. І. Жук [та ін.]. К. : НІСД, 2013. 88 с.

65. Стратегічне планування місцевого економічного розвитку: 8 кроків. Огляд процесу стратегічного планування економічного розвитку силами громади: Презентація. К.: Проект ЕРУМ, 2005. 82 с.

66. Стратегічне планування місцевого розвитку : розробка та впровадження проектів : навч. посіб. / авт. кол. : А. Брувер, Н. Руденко, С.Грищенко. К., 2006. 136 с.

67. Ткачук А. Місцеве самоврядування та децентралізація. Практичний посібник. К. : ТОВ «Софія». 2012. 120 с.
68. Уманців Ю. М., Міняйло О. І. Економічна політика держави в умовах глобальних трансформацій. Економіка України. 2018. №9. С. 37-49
69. Удовиченко В.П. Новітні моделі соціально-економічного розвитку міст в умовах формування ринкових відносин та громадянського суспільства. К. : Заповіт, 2013. 340 с.
70. Уманець Т.В. Методологічні аспекти управління економічним розвитком регіону. Регіональна економіка. 2006. 1. С. 22-35.
71. Федюк В. Вплив інвестиційної політики на місцевий економічний розвиток. Місцевий економічний розвиток (VIII Український муніципальний форум). 12 липня 2012 р., м. Ялта, Україна.
72. Шаров Ю.П. Стратегічне планування в публічному управлінні : навч. посіб. у слайдах. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2011. 104 с.
73. Deming, W. E. Out of The Crisis (reissue ed. edition). Floor Cambridge, MA: MIT Press. 2018.
74. Jones, L. Japan – land of the economic miracle. Education + Training, 16(1), 7–9. 1974. URL: <https://doi.org/10.1108/eb001794>
75. Lee W. Munnich, Jr., Emerging Principles in Local and State Economic Development: A Benchmarking Tool. URL: <http://www.hhh.umn.edu/>
76. Local growth: realising every place's potential (Presented to Parliament by the Secretary of State for Business, Innovation & Skills by Command of Her Majesty 28.10.2010) URL: <http://www.official-documents.gov.uk/>
77. Reed, L. W. What Caused Japan's Post-War Economic Miracle? 2022, August 26. URL: <https://fee.org/articles/what-caused-japan-s-post-war-economic-miracle/>
78. The Role of Local Economic Development Agencies (LEDA) / The World Bank. URL: www.worldbank.org.